

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Aktuální rizika, jimž čelí klienti
nizkoprahového zařízení pro děti a
mládež – možnosti a způsoby pomoci**

Antonie Čáhová

**Katedra sociální práce
Vedoucí práce Mgr. Alžběta Matochová
Studijní program: Sociální a pastorační práce
Studijní obor: Sociální a pastorační práce**

Praha 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Aktuální rizika, jimž čelí klienti nízkoprahového zařízení pro děti a mládež – možnosti a způsoby pomoci“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 25.04.2022

Antonie Čáhová

Anotace

Bakalářská práce se věnuje problematice rizik v období adolescence. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zaměřuje na období adolescence a na změny v tomto období. Samotné dospívání může být jedním z faktorů rizikového chování. Druhá kapitola charakterizuje rizikové chování. Zde se budeme zaměřovat i na rodinu jako na jeden z možných činitelů rizikového chování. Třetí kapitola se zaměřuje na nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, kde najdeme obecnou charakteristiku, princip nízkoprahovosti, popis služby a metody práce.

Praktická část popisuje zvolenou metodologii a představuje výsledky z rozhovorů se sociálními pracovníky. Praktická část se zaměřuje na aktuální formy rizikového chování a způsoby či možnosti pomoci.

Klíčová slova

adolescence, dospívání, rizika, rizikové chování, rizikové formy chování, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

Summary

The bachelor's thesis deals with risks in adolescence. The theoretical part of this thesis is divided into three chapters. The first chapter focuses on the adolescent period and changes that occur during this period. Pubescence can be one of the factors of risky behavior. The second chapter characterizes risky behavior. We will focus on family as one of the factors of risky behaviors. The third chapter is aimed at low-threshold facilities for children and youth. In this chapter we can find general characteristics, the principle of low-threshold service and its description and particular methods of its work.

The practical part describes the chosen methodology and presents the results of interviews with social workers. The practical part focuses on the current forms of risky behaviors and the method and possible ways to help.

Keywords

adolescence, pubescence, risks, risky behavior, forms of risky behavior, low-threshold for children and youth

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Alžbětě Matochové za vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a vlídný přístup. Mé poděkování patří i všem respondentům, kteří se podíleli na mém výzkumu.

Obsah

Úvod.....	9
1. Adolescence.....	11
1.1 Raná a pozdní adolescence	12
1.2 Vývojové změny v adolescenci.....	13
1.2.1 Tělesný vývoj.....	13
1.2.2 Kognitivní vývoj.....	14
1.2.3 Emoční vývoj	15
1.2.4 Socializace	15
1.3 Vývojové teorie.....	16
1.3.1 Pojetí adolescence dle Freuda	16
1.3.2 Pojetí adolescence dle Eriksona	17
1.4 Způsoby adaptace v adolescenci	18
1.5 Dospívání jako faktor rizikového chování.....	20
2. Rizikové chování v období adolescence	22
2.1 Rizikové chování.....	23
2.2 Druhy rizikového chování	24
2.3 Syndrom rizikového chování	25
2.4 Faktory podmiňující vznik rizikového chování	26
2.5 Rodina jako faktor podmiňující rizikové chování.....	28
3. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež	32
3.1 Obecná charakteristika	32
3.2 Cíle a poslání.....	33
3.3 Cílová skupina.....	34
3.4 Princip nízkoprahovosti.....	35
3.5 Metody práce	36
3.6 Streetwork.....	38
4. Výzkum	39
4.1 Kvalitativní výzkum.....	39
4.2 Metoda získávání a zpracovávání dat.....	40
4.3 Představení respondentů	41
4.4 Interpretace dat.....	43
4.4.1 Práce v NZDM době pandemie.....	43
4.4.2 Rizika klientů a jejich činitelé.....	45
4.4.3 Potřeby klientů	49
4.4.4 Způsoby a možnosti pomoci	50
4.4.5 Limity a bariéry	57
4.4.6 Příklady z praxe.....	62
4.5 Shrnutí dat.....	64
Závěr	66
Literatura	70

Úvod

Důvodem, proč jsem se zaměřila na adolescentní jedince, kteří navštěvují NZDM, byla má osobní zkušenost. V rámci měsíční praxe v NZDM jsem se s klienty mohla více seznámit a měla možnost blíže poznat jejich příběhy. Z výpovědí sociálních pracovníků, kteří v NZDM už nějakou dobu pracují, bylo zřejmé, že poskytnout pomoc a zlepšit stav klientů není tak snadné, jak se na první pohled zdá. Ve své práci narážejí na bariéry, které se těžko překonávají. To bylo pro mě určitým motivem, proč se tímhle tématem více zabývat, co představuje ty bariéry, které stěžují poskytování pomoci. Ráda bych svou práci právě blíže představila, jakým rizikům jsou klienti vystaveni, co podle pracovníků stojí za vznikem rizikového chování, jaké jsou možnosti a způsoby pomoci a jaké limity pracovníci spatřují při své práci. **Cílem bakalářské práce je zmapovat aktuální rizika, se kterými se klienti potýkají. Dále si práce klade za cíl zjistit, jaké postupy práce se uplatňují v pomoci adolescentům při řešení jejich rizikové situace.**

Už samotné dospívání představuje pro adolescenty určité riziko, proto je první kapitola práce věnovaná právě dospívání. Jedná se o náročný proces. Opouští své dosavadní stádium dětství a stávají se dospívajícími jedinci. V tomto období se musí vypořádat s novými vývojovými změnami a úkoly, vyhovět požadavkům společnosti a převzít za svůj život zodpovědnost. Zvládnout všechny nároky a vyřešit hlavní vývojové úkoly není jednoduché.

V tomto období se může rozvíjet rizikové chování. Dospívající bývají zranitelnější a náchylnější vůči okolním vlivům. Dospívání je spojováno s touhou experimentovat a se zvědavostí. Určité formy rizikového chování v období dospívání jsou považované za běžné a s postupujícím věkem se ze života adolescentů vytráčí. Na druhou stranu může rizikové chování u dospívajících přetrvávat až do dospělosti. Forem rizikového chování je mnoho, spadá sem jak experimentování s návykovými látkami, tak záškoláctví. V bakalářské práci se jedná o to, jaké formy rizikového chování se u nich

vyskytují. Důležité jsou zde příčiny, proč se rizikové chování u adolescentů objevuje a jaké jsou možnosti a způsoby pomoci.

Klientem Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež neboli NZDM se může stát každý, kdo má v životě nějaké těžkosti, se kterými se nedokáže vypořádat sám nebo s pomocí nejbližšího okolí a splňuje podmínky věkového vymezení. V takovém případě může NZDM figurovat jako zařízení, které nabízí určitou formu pomoci, jak překonat nepříznivou životní situaci.

Častokrát jsou klienty NZDM dospívající, kteří nemají vhodné rodinné zázemí. Rodina je problémová a objevují se tam různé konflikty, které mohou ovlivnit jejich vývoj. Proto se ve své práci zaměřím i na téma rodiny, protože i rodina může být jedním z činitelů rizikového chování u adolescentů.

Praktická část se zaměřuje na kvalitativní výzkum. Sběr dat probíhal formou polostrukturovaných rozhovorů s pěti sociálními pracovníky pracujícími v NZDM. Cílem bylo získat informace ohledně jejich zkušenosti s poskytováním pomoci a jejich pohled na problematiku rizikového chování. Nutno podotknout, že výzkum probíhal v době pandemie, proto se jedna z kapitol zaměřuje i na to, zda pandemie představovala pro klienty riziko a jakým způsobem pandemie ovlivnila práci sociálních pracovníků v NZDM. Dále se praktická část věnuje analýze rozhovorů o tématech jako jsou aktuální rizika klientů a jejich činitelé, potřeby klientů, postupy práce, které NZDM při své práci uplatňuje, limity a bariéry. Na závěr jsou uvedeny příklady z dobré praxe.

1. Adolescence

Na počátku považuji za důležité zmínit význam slova adolescence. Původ slova adolescence pochází z latinského slovesa *adolescere*, což v překladu znamená dorůstat či dospívat.¹

Období adolescence můžeme chápat jako období, kdy jedinec začíná dospívat. V tomto období prochází adolescent řadou vývojových změn. Časové vymezení adolescence je dle jednotlivých autorů odlišné. Bez jakéhokoliv časového vymezení můžeme adolescenci chápat jako středovou fázi mezi dětstvím a dospíváním. Podle Vágnerové je toto období adolescence ohraničené od desátého do dvacátého věku.² Říčan začátek adolescence označuje za velmi zajímavou a dramatickou fázi, která nastává v životě jedince.³ Tato životní etapa pro adolescentní jedince představuje změny v biologickém zrání, které jsou spojeny s tělesným růstem a schopností reprodukce. Dále jsou to změny, které jsou ovlivňovány psychickými či sociálními faktory. V každé životní etapě se jedinec musí vypořádat s řadou výzev, které odpovídají dané životní fázi. V tomto období adolescence tomu není jinak. Adolescenti se potýkají s vývojovými úkoly, které jsou pro toto období charakteristické.

Hlavní vývojové úkoly v adolescenci dle Havighursta jsou následující, dosáhnout nových a zralejších vztahů s vrstevníky obou pohlaví. Dosáhnout mužské nebo ženské sociální role. Akceptovat svou tělesnou konstituci. Dosáhnout emoční nezávislosti od rodičů a jiných dospělých. Připravit se na manželství a rodinný život. Připravit se na ekonomickou nezávislost. Osvojit si určité hodnoty a etický systém. Dosáhnout společensky zodpovědného chování.⁴

Adolescenti jsou v důsledku plnění vývojových úkolů vystaveni zvýšené zátěži.

¹ Macek, Petr. *Adolescence*. 2003. str. 9

² VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2021. str. 373

³ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2014. str. 169

⁴ HAVIGHURST, R.J. *Human development and education*. 1953. cit. dle SOBOTKOVÁ, Veronika. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. 2014. str. 32

1.1 Raná a pozdní adolescence

Období adolescence můžeme rozdělit na dílčí části. Vágnerová⁵ dělí adolescenci na ranou a pozdní fázi. Dle Macka⁶ se zase adolescence dělí na tři fáze. První fáze je časná adolescence, která trvá od deseti do třinácti let. Druhá fáze je označována jako střední adolescence, která je vymezená od čtrnáctého do šestnáctého věku. Poslední třetí fáze je fáze pozdní adolescence od sedmnácti do dvaceti let. V každé fázi jsou dané vývojové úkoly, kterými musí adolescenti projít.

Charakteristika adolescence dle Vágnerové:

Raná fáze je též nazývána fází pubescentní, která trvá v rozmezí jedenáctého až patnáctého roku. Dospívající v tomto období zažívají určité změny. První velkou změnou je pro ně měnící se tělesný vzhled. V této fázi dosahují sexuální zralosti, což znamená schopnost reprodukce. Se změnou zevnějšku se mění i jejich sebepojetí, dospívající se začínají vidět v jiném světle.

S ohledem na hormonální nerovnováhu, která je v tomto období typická, dochází k výkyvům v emočním prožívání. Další změnou je i jejich způsob myšlení. V tomto období jsou dospívající schopni i abstraktního uvažování. Důležitým úkolem je zvládnout přechod z předchozího stádia, kdy byli ještě dětmi. Ztrácí to, na co byli v předchozím stádiu vývoje zvyklí. V této pro ně nové životní etapě se musí adaptovat na nové situace. Čím dál tím více se odpoutávají od rodičů a začínají se sami rozhodovat, čímž se zvyšuje jejich nezávislost. Více se zaměřují na vztahy s vrstevníky. Snaží se o začlenění do společnosti a najít si v ní své místo. Jedná se zde o potřebu dosažení přijatelné pozice ve světě. Fáze pubescence má jako sociální mezník ukončení základního vzdělání.

Pozdní adolescence je druhou fází adolescence. Adolescenti dokončují přípravu na profesní život a nalézají svá první zaměstnání, nebo pokračují

⁵ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2021. str. 374

⁶ Macek, Petr. *Adolescence*. 2003. str. 10

studiem na vysoké škole. Stávají se ekonomicky aktivními jedinci. Po dosažení osmnáctého věku dosahují jedinci plnoletosti, čím se mění i jejich role ve společnosti. S plnoletostí přichází vyšší míra odpovědnosti za svá rozhodnutí a činy. Přebírají veškerou kontrolu nad svým životem. Vztahy s rodiči jsou stabilnější, dospívající dosahují větší volnosti a svobody. V této životní etapě adolescenti usilují o nalezení svého já, které provází sebepoznávání. Hledají vlastní identitu. V této fázi jsou adolescenti sexuálně aktivní, více se zajímají o partnerský život. Vytvářejí si zkušenosti tím, že zkoušejí různé způsoby chování. V této fázi se připravují na následnou fázi, což je fáze dospělosti. Na některé výzvy, které jsou v tomto období, nemusí být jedinec dostatečně připravený, z toho důvodu se pokouší prodloužit období adolescence. *“Této tendenci odpovídá postoj označený Eriksonem jako adolescentní psychosociální moratorium.”*⁷ Právě slovo moratorium označuje způsob chování, kdy se jedinec bojí udělat rozhodnutí, které by bylo závazné. *“Smyslem pozdní adolescence je poskytnout jedinci čas, aby porozuměl sám sobě.”*⁸

1.2 Vývojové změny v adolescenci

1.2.1 Tělesný vývoj

Tělo se v období adolescence bouřlivě proměňuje. Nástupem puberty se mění jejich tělesné proporce. Říčan uvádí pojem růstový spurt, což znamená, že *dochází k dočasnému prudkému zrychlení růstu u dívek i chlapců*. U chlapců je znakem tělesné změny rozšíření ramen, růst vousů a mutace. U dívek dochází k rozšíření boků a zvětšení prsou. Největší vliv na tělesný vývoj mají hormonální změny. Rostou jejich pohlavní orgány a jsou v tomto období schopni reprodukce. Prvním znakem pohlavní zralosti bývá u holek menstruace (menarche).⁹

⁷ ERIKSON, E. H. *Childhood and society*. 1963. cit. dle VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2021. str. 376

⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2021. str. 374-376

⁹ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2014. str. 171-172

V období adolescence se projevuje i jejich vědomá sexualita a sexuální chování. Své sexuální chování mohou považovat za problematické.

Vodáčková upozorňuje na to, že v některých případech dochází k odmítání sexuálních impulzů či projevů, například pokud si nechtějí přiznat, že jsou homosexuálně orientovaní. Někdy zase mají obavy, zda je jejich sexuální chování standardní.¹⁰

Díky prudkým tělesným změnám je důležitým tématem přijetí vlastního zevnějšku, který tvoří součást jejich identity. Adolescenti z toho důvodu chtějí vypadat co nejlépe. Někteří tráví hodiny času úpravou svého vzhledu, protože tím získávají patřičnou pozornost a mohou tím dosáhnout určité prestiže.¹¹

Obstát ve veškerých tělesných změnách, může být pro dospívající velmi náročné. Tělesný růst může představovat něco, na co ještě nejsou dostatečně připraveni. Chtějí tak tempo dospívání zpomalit nebo se změnám brání. „*Proměna těla může vést ke ztrátě sebejistoty. Pubescent může být na svoje dospívání pyšný, ale stejně tak se za něj může stydět.*”¹²

1.2.2 Kognitivní vývoj

Adolescent je v této fázi už schopen abstraktního, logického a hypotetického uvažování. Objevuje se zde systém formálních operací, s tím se váže schopnost jedince uvažovat o reálných i nereálných podnětech. Adolescent je schopen přemýšlet o všem. Dokonce přemýšlí o tom, jak přemýšlí a o čem přemýšlí. Říčan toto označuje jako *myšlení o myšlení*.¹³

Adolescent dokáže sám vyvozovat hypotézy a testovat je. Jsou způsobilí se vyjadřovat k závažnějším tématům. Dokážou argumentovat a polemizovat nad

¹⁰ VODÁČKOVÁ, Daniela. *Krizová intervence*. 2002. str. 280

¹¹ THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. 2015. str. 425

¹² VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2021. str. 382-383

¹³ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2014. str. 174

tím, co pro ně dříve představovalo absolutní pravdu.¹⁴ Sami si určují, co je a co není vhodné. Pokud se adolescent dostane do nějakých potíží a potřebuje vyřešit určitý problém, nespolehá se jen na jedno možné řešení, ale vyvozuje několik alternativních způsobů řešení.¹⁵ Nedělá jim problém vstřebat více informací naráz a informace dokáže dále zpracovávat a používat.¹⁶

1.2.3 Emoční vývoj

Nával hormonů v období adolescence zapříčiňuje změny i v emočním prožívání. „*Můžeme mluvit o hormonální bouři, která rozvíří poměrně klidnou citovou hladinu předchozího stádia.*“¹⁷

Emoční vývoj tak doprovázejí náhlé změny nálad, impulzivní reakce i na obyčejné podněty. Reakce bývají často krátkodobějšího rázu, ale velmi proměnlivé. Adolescenti se nevyhnou zvýšené emoční labilitě. Emoce bývají většinou zápornějšího charakteru. Adolescenti jsou uzavřenější a nechtějí dát svým emocím volný průchod. Častokrát nemají svoje emoční prožívání pod kontrolou. Na některé reakce od ostatních reagují přehnaně, jsou přecitlivělí a reakce si berou až moc osobně.¹⁸ Thorová zmiňuje, že právě emoční labilita a intenzivní prožitky mohou být příčinou, proč jsou adolescenti náchylnější k rizikovému chování.¹⁹

1.2.4 Socializace

V adolescenci jsou klíčové vrstevnické vztahy. Vztah s rodiči nabývá jiného rozměru. Adolescent se pomalu separuje od primární rodiny. To, že se ale adolescenti začínají odpoutávat od rodičů neznamena, že rodiče nepotřebují, ba naopak hrají v období adolescence velkou roli, jen jiným způsobem, než tomu

¹⁴ THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt.* 2015. str. 428

¹⁵ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie.* 2006. str. 150

¹⁶ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání.* 2021. str. 387

¹⁷ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem.* 2014. str. 177

¹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání.* 2021. str. 398-399

¹⁹ THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt.* 2015. str. 430

bylo v dětství.²⁰ Rodina je pro ně vzorem v chování, i když s nimi často adolescenti nesouhlasí. Vývojem kognitivních funkcí mají o světě už vlastní představy.

Adolescenti jsou k rodičům kritičtější a odmítají přílišnou kontrolu či pozornost. Dožadují se větší samostatnosti. Adolescenti usilují o to se od rodiny odlišovat, chtějí dělat věci po svém, ale hodnoty a postoje si ponechávají z primární rodiny.²¹ Přílišná snaha se od rodičů úplně separovat co nejdříve může být pro adolescenty riziková.²²

Vrstevnická skupina nabízí adolescentům pocit jistoty a porozumění. Skupina je jedinci považována za bezpečné místo, kde mohou být otevření a sami sebou. Adolescenti se vzájemně podporují a posilují se přátelské vztahy. Společně si vyměňují názory, hledají společné hodnoty a zažívají nové zkušenosti. Skupina může posloužit i jako stimulace.²³ Adolescenti nacházejí své první lásky, randí a vytváří první partnerské vztahy.²⁴

1.3 Vývojové teorie

1.3.1 Pojetí adolescence dle Freuda

Sigmund Freud

Sigmund Freud byl vídeňským lékařem a zakladatelem psychoanalýzy. Jeho pojetí psychosexuálního vývoje je členěno do pěti etap: orální, anální, falické stádium, období latence a poslední genitální období. Osobnost jedince se formuje tím, že překonává konflikty v každé etapě. Jedná se o konflikt mezi pudovými tendencemi a nároky vnějšího prostředí. U každého stádia se pozornost soustřeďuje na erotogenní zónu, která je zdrojem slasti.

²⁰ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2021. str. 409

²¹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2006. str. 154

²² THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. 2015. str. 417

²³ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2021. str. 425-426

²⁴ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2014. str. 184-185

Libido je zde hlavním činitelem v jednotlivých etapách. Saturace pak umožňuje další vývoj, naopak při neuspokojení dochází k frustraci.

Genitální období

Tato etapa začíná nástupem puberty. Freud genitální stádium považuje za poslední etapu psychosexuálního vývoje. V této finální fázi se utváří celistvá struktura osobnosti. Adolescence bývá označována za velmi bouřlivé období. V genitálním období se jedinec odpoutává od egocentrických stavů a pomalu se učí navazovat obстойné vztahy. Jestliže se jedinci nepodaří úspěšně projít daným stádiem, nese si tenhle konflikt v podobě fixace do dospělosti, tím se zhoršuje jeho možnost dalšího vývoje osobnosti. Může poté docházet k regresi, což znamená řešení zátěže způsobem, který mu pomáhal v dřívějším stádiu.²⁵

1.3.2 Pojetí adolescence dle Eriksona

Erik H. Erikson

Erik Erikson pocházel z Německa a byl významným psychologem. Erikson se pokládal za Freudova žáka, ovšem jeho teorie vývoje osobnosti se liší. Jeho teorie považuje za důležité společenské, historické a kulturní podmínky. Freudova teorie byla založena na biologických faktorech. Erikson rozdělil vývoj do osmi stádií – Osm věků člověka. V každém stádiu se jedinec musí potýkat s určitými úkoly a daným konfliktem. V jednotlivých etapách získává člověk konkrétní zkušenosti, sociální dovednosti a jistotu. Po úspěšném absolvování dochází k zdravému vývoji. V případě, kdy jedinec není schopen konflikt vyřešit, nastávají poté problémy se zvládnutím úkolů v následujících stádiích. To může mít za následek poruchy v osobním či společenském životě.

Hledání identity vs. konfúze rolí

S příchodem puberty nastává řada změn a nových situací v životě jedince. Dřívější jistoty se v této fázi vytrácejí. Adolescent se snaží o sjednocení

²⁵ DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 1998. str. 25-26

dosavadních zkušeností a požadavků společnosti, najít spojitost mezi morálkou dítěte a morálkou dospělého. Úkolem této fáze je upevnit si svou identitu v okolním prostředí. Adolescent zkouší nové role, různé způsoby chování, které by mu pomohly začlenit se do dané společnosti a být ve společnosti uznávaným. Starosti mu dělají myšlenky o tom, zda dokáže vyhovět představám společnosti. Může zde docházet ke zmatení rolí, kdy si dospívající není jistý tím, jaká je jeho role ve světě. Bojuje s nejistotou vlastní identity, hledá smysl a poslání svého bytí. Identita zde může představovat krizi vůči sobě samému. Při hledání identity a svého postavení mu mohou být nápomocné různé rituály a vyznání. Konfúze rolí může být zvláště nebezpečná pro jedince, kteří nemají jasno ve své sexuální identitě. Pokud jedinec není schopen získat vlastní identitu, nahrazuje ji potom skupinovou identitou. V této fázi se může objevovat nesnášenlivost vůči jedincům, kteří se nějakým způsobem odlišují od ostatních, například barvou pleti či mají jiný styl oblékání, to může být podmíněno jako obrana vůči konfúzi rolí.²⁶

1.4 Způsoby adaptace v adolescenci

Dospívání představuje pro jedince nelehký úkol. Jejich dosavadní zkušenost se světem byla jen z pohledu dítěte. V téhle fázi získávají nové zkušenosti a učí se novým způsobům chování, tak aby si dokázali ve společnosti najít své vlastní místo. Jejich zkoušení různých modelů chování může vést k rizikovému chování.

Boninová, Cattelinová a Caiairanová stanovily čtrnáct způsobů chování v adolescenci, které by měly dospívajícím pomoci přečkat období dospívání. V určitých způsobech se může adolescent zachovat správně, či zvolit rizikovou formu chování.

Dítě přebírá návyky od svých rodičů. Stejně tak je tomu i u dospívajících, kteří napodobují chování dospělých. To, co je ale v dospělosti považováno za přijatelné, jako například pití alkoholu či sexuální chování, může být

²⁶ ERIKSON, E. H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. c2015

u dospívajících považováno za rizikové. Takové chování značíme jako způsob adaptace pomocí **nápodoby**.

Adolescenti hledají i různé možnosti, jak dělat věci jinak, než jejich rodiče či společnost a staví se do **opozice**. Snaží se mít odlišné vzorce chování, než by jejich rodiče chtěli, aby měli. Inspirují se u svých vrstevníků, kteří též usilují o **diferenciaci. Identifikace a diferenciaci**, kdy mají dospívající potřebu vymanit se z představ rodičů a vytvořit si tak vlastní představu o sobě samém. Z tohoto hlediska bývá rizikové, pokud svým chováním porušují všeobecná závazná pravidla. Možným způsobem adaptace adolescentů je i **zkoumání reakcí a překračování limitů**. Tato fáze zkoumání reakcí a limitů by se dala definovat jako fáze zvědavosti, kdy dospívající zkoušejí různé způsoby chování, aby zjistili, jak na to bude okolní prostředí reagovat. Jejich touha **experimentovat** s různými způsoby chování může vést až k tomu, že svým chováním mohou překračovat zákony.

V adolescenci je důležité **dosažení autonomie**, osvobodit se od předchozího stádia. Toto osvobození a vybojovávání autonomie nemusí být vždy snadné. Dospívající mají tendenci všem dokazovat, že jsou kompetentní k tomu se samostatně rozhodovat. Některá takto autonomní rozhodnutí mohou být však riziková. S autonomií souvisí i **sebepotvrzování**, kdy potřebují slyšet od ostatních uznání jejich autonomie. Jak už bylo zmíněno, k dospívání patří experimentování a **vyhledávání nových zážitků**. Dospívající zažívají i nové prožitky, například v oblasti emočního prožívání. K tomu, aby dosáhli intenzivnějšího prožívání, pak mohou využívat například psychoaktivní látky.

Adolescenti se mohou uchýlovat k rizikovému chování i tehdy, pokud zažívají úzkostné stavy. Poté pro ně například užívání návykových látek bývá formou **úniku** od nepříjemných pocitů. Ovšem k rizikovému chování nemusí docházet jen při úzkostných stavech. Častokrát se dospívající chovají rizikově proto, aby tím získali pocit **vlastní kontroly** nad situací.

V období adolescence je pro dospívající důležitá vrstevnická skupina. Právě potřeba **komunikace** s vrstevníky je v tomto období klíčová. K tomu, aby se

jedinci v některých případech při konverzaci uvolnili, používají například marihuanu či alkohol. Užívání těchto návykových látek může být ve skupině považováno i za **sdílený rituál**. Ve skupinách se právě často objevují ritualizované způsoby chování, které mohou být rizikové. Vrstevnická skupina má obrovský vliv na dospívající jedince. Aby měli adolescenti pocit, že jsou součástí skupiny a nijak nevybočují, **napodobují chování ostatních členů skupiny**. Je tedy pochopitelné, že adolescenti usilují o to, aby se svou vrstevnickou skupinou něco prožili a vytvořili si společné zážitky. Rizikové v tomhle případě může být, pokud k tomu **sdílení zážitku a emocí** využívají nežádoucí vzorce chování, například vandalismus.²⁷

1.5 Dospívání jako faktor rizikového chování

Jedním z faktorů rizik dospívání lze právě považovat selhávání při plnění vývojových úkolů. Frustrace, kterou adolescenti zažívají při situacích, kdy jim není plně umožněno osvobodit se z dětské role, mít možnost rozhodovat o svém jednání a dělat chyby, může vést k vnitřnímu napětí a vyvolávat stres, což mnohdy může způsobovat problémy s uznáváním autorit či přímo odmítání spolupráce s dospělými jedinci. Takový jedinec může mít v budoucnosti potíže s navazováním partnerských vztahů. Adolescent nebude schopný přijímat zodpovědnost za svůj život a může to mít vliv i na jeho profesní život a kariérní růst. Dalším rizikem je selhávání ve vrstevnických skupinách. Pokud dospívající není schopný navázat uspokojivé vztahy s vrstevníky, vede to k disociaci a pocitu odcizení. Adolescent se buď izoluje od svých vrstevníků, nebo se přidá k antisociální skupině, kde přebírá jejich způsoby chování. Každopádně selhávání v této oblasti může vést k behaviorálním a emocionálním poruchám. Nakonec hlavním vývojovým úkolem v období dospívání je dosažení vlastní identity, jestliže se během dospívání nepodaří dospívajícímu najít svou identitu a porozumět vlastnímu já, může se u něj dostavit pocit méněcennosti a dochází

²⁷ Bonino, S., Cattelino, E., Ciairano, S., *Adolescents and risk*. 2005. cit. dle SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 2014. str. 34-36

k vnitřní panice. Z toho důvodu může mít adolescent agresivní projevy v chování či se bude snažit tyto pocity vyléčit užíváním návykových látek.²⁸

²⁸ LABÁTH, Vladimír. *Riziková mládež: možnosti potencionálních zmien*. 2001. str. 20

2. Rizikové chování v období adolescence

Jak už bylo zmíněno v předešlé kapitole, období adolescence neboli proces dospívání, bývá pro dospívající jedince náročný proces. Období dospívání se sebou přináší vývojové změny, se kterými se musí dospívající vypořádat. Úkolem v této fázi je příprava na dospělost a dosažení vlastní identity. Právě samotné dospívání je pro adolescenty rizikový faktor. Adolescent je v tomto období dospívání křehký a čelí světu dospělých bez jakýchkoliv zkušeností.

V kapitole Adolescence byla část zaměřena na způsoby adaptace, kde bylo popsáno, jaká rizika může jejich snaha vypořádat se světem přinášet. Jedná se například o přejímání nevhodných vzorců chování jak od své rodiny, tak od ostatních vrstevníků. Adaptace na nové životní výzvy, vyhovět požadavkům společnosti a rodiny či vůbec obstát ve společnosti a najít si v ní své místo, mohou být nároky, na které není adolescent ještě připravený. Negativně působící faktory na jedince a přílišný tlak může zapříčinit vznik rizikového chování. To, jak adolescent obstojí v daných úkolech, závisí na individualitě každého jedince. Každý z nás jsme originální a každý z nás reaguje na určité podněty či situace odlišným způsobem.

Fenoménem rizikového chování se zabývají jak společenskovední obory, tak medicínské obory. Především se do rizikového chování neustále zapojuje kriminologie, behaviorální medicíny a psychologie zdraví.²⁹

Ochrana před riziky nežádoucího chování je včasná intervence a soulad všech působících faktorů na dospívajícího, což znamená mít dobré rodinné zázemí, vyhovující vztahy v rodině, pozitivní vztahy ve škole a s vrstevníky, adekvátní sociální prostředí. Dále mohou v příčinách rizikového chování hrát velkou roli osobností rysy, biologické faktory a schopnost resilience.³⁰

²⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2003. str. 185

³⁰ DOLEJŠ, Martin a Miroslav OREL. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. 2017. str. 31

2.1 Rizikové chování

Rizikové chování je široce zkoumaný pojem. V publikacích můžeme na téma rizikové chování najít různé definice, jak rizikové chování uchopit. Dospívající, kteří se chovají rizikově, můžeme označit termínem riziková mládež.

➤ Lábath mluví o rizikové mládeži, kam se řadí „*dospívající, u kterých je následkem spolupůsobení vícera faktorů, zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti.*” Dále má dle autora každé rizikové chování svůj důvod a můžeme se na to dívat z různých stran. Rizikové chování může být zapříčiněno z důvodu osobnostního, somatického, zdravotního či sociálního hlediska.³¹

➤ Dolejš za rizikové chování považuje takové aktivity, „*které zapříčiňují prokazatelný nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince, pro jeho okolí či pro společnost.*”³²

➤ Definice Miovského: „*Rizikové chování je soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky je možné podrobit vědeckému zkoumání a které lze ovlivňovat preventivními a léčebnými intervencemi.*”³³

➤ Dle Slovníku sociální práce můžeme rizikové chování definovat jako chování, které „*může ohrozit život, zdraví, nebo sociální integritu, nebo chování, které je namířeno proti zájmům společnosti definovaných zákony.*”³⁴

Předložila jsem zde čtyři různé definice rizikového chování. Každá definice pojímala rizikové chování jinými slovy. Jádrem těchto definic je dle mého chování či provozování aktivit, které jsou v nesouladu se společenskými

³¹ LABÁTH, Vladimír. *Riziková mládež: možnosti potencionálních změn*. 2001. str. 11

³² DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 2010. str. 9

³³ BÁRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. c2010. str. 24

³⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2003. str. 185

normami a přinášejí aktérům problémy. Dopady chování ovlivňují, jak je samotné, ale zároveň i jejich rodiny či nejbližší.

2.2 Druhy rizikového chování

Rizikové chování zahrnuje široké spektrum činností. Některé činnosti zákon přímo neporušují, ale určité formy rizikového chování už meze zákona překračují. Z toho hlediska můžeme pod pojmem rizikové chování chápat chování, jako je problémové chování, maladaptivní chování, protispolečenské chování, abnormální chování, disociální chování, asociální chování, antisociální chování, delikventní chování a deviantní chování.³⁵

Do těchto činností řadíme záškoláctví, lhaní, agresivní chování, obecně kriminální jednání, vandalismus, závislostní chování, rizikové chování na internetu, rizikové sexuální chování, rizikové chování v dopravě, extrémně rizikové sporty, hazardní aktivity, užívání anabolik a steroidů, nezdravé stravovací návyky, extremismus, xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus.³⁶

Samozřejmě se rizikové chování netýká každého dospívajícího jedince. Určité formy rizikového chování jsou v období dospívání považovány za běžné a časem se z života adolescenta vytratí. Rizikové chování může do určité míry souviset právě s vývojem jedince a symbolizovat tak náročnost období adolescence. Nicméně se výskyt rizikového chování u některých jedinců může přenést i do dospělosti,³⁷ což může pro jedince představovat značné problémy. Rizikové chování se může prohlubovat, tím se chování stává závažnějším či dokonce ohrožujícím jak pro něho, tak i pro společnost.

³⁵ DOLEJŠ, Martin a Miroslav OREL. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. 2017. str. 29-30

³⁶ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 2014. str. 40-41

³⁷ KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. 2015. str. 46

2.3 Syndrom rizikového chování

Období dospívání můžeme považovat za nejrizikovější období v životě jedince. U adolescentů se často vyskytuje experimentování s rizikovým chováním, které bývá považováno za součást dospívání. Záleží také na tom, k jakému typu rizikového chování se jedinec přikloní.

V některých případech tím uspokojuje své potřeby, proto se v určité míře dá toto chování považovat za přijatelné. Na druhou stranu jsou zde typy rizikového chování, které mohou být pro adolescenta velmi rizikové a jedinec tím může ohrozit nejen sebe, ale i své okolí.

Světová zdravotnická organizace vymezila dospívající jako samostatnou rizikovou skupinu a stanovila pojem syndrom rizikového chování v dospívání (SRCH-D), které můžeme rozdělit na tři hlavní části:³⁸

1. Zneužívání návykových látek – jedná se o kouření, konzumace alkoholu a užívání drog
2. Negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje – řadíme sem, například agresivní chování, kriminalitu, sociální fobie, poruchy chování
3. Rizikové chování v oblasti reprodukční – konkrétně můžeme zmínit zahájení předčasného pohlavního života, časté střídání partnerů, pohlavní nemoci, brzké otěhotnění.

³⁸ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 2014. str. 45

2.4 Faktory podmiňující vznik rizikového chování

V uvedené tabulce níže najdeme shrnutí koncepčního rámce pro rizikové chování dospívajících podle profesora Jessora. Jedná se o rizikové a ochranné faktory, rizikové způsoby chování a dopady rizik. I když se práce zaměřuje na rizika v adolescenci, je nutné zmínit, že u jednotlivých oblastí, které mohou mít vliv na rizikové chování, se nacházejí i ochranné faktory, které naopak pomáhají rizikovému chování určitým způsobem předcházet.

Znamená to, že adolescenti, u kterých jsou více přítomny protektivní faktory než ty rizikové, jsou schopni lépe čelit různým rizikům a syndrom rizikového chování se u nich nemusí vůbec objevit.

Naopak u adolescentů, kteří jsou vystaveni negativním vlivům, stresu a nátlaku, je více pravděpodobné, že se u nich syndrom rizikového chování projeví. Takovým adolescentům chybí podpůrné systémy a ochranné faktory, které by jim pomáhaly zvládat náročné životní situace.

Tabulka je rozdělena na tři části. Vrchní část tabulky se dělí na konkrétní domény – genetické předpoklady, sociální prostředí, vnímané prostředí, osobnost a chování. V každé oblasti jsou představeny jak rizikové, tak ochranné faktory. Rizikové a ochranné faktory se v jednotlivých oblastech mohou prolínat, doplňovat. Z toho důvodu můžeme mít adolescenta s vysokou mírou inteligence, což představuje jeho ochranný faktor, ale rizikovým faktorem může být dysfunkční rodina.

Další část tabulky zdůrazňuje možné způsoby rizikového chování, do kterých se řadí záškoláctví, nezdravé stravovací návyky nebo užívání návykových látek.

Poslední část tabulky se zaměřuje na negativní dopady rizik. Působení negativních vlivů a nežádoucí způsob chování má vliv na zdraví, na sociální roli ve společnosti, na vývoj osobnosti či dokonce na jeho budoucí život. V důsledku

toho u něj hrozí rizika, které zahrnují psychické problémy, pocit nezapadnutí do společnosti, různé choroby i riziko nezaměstnanosti.³⁹

Obrázek 1.

RIZIKOVÉ A OCHRANNÉ FAKTORY				
BIOLOGIE/GENETIKA	SOC. PROSTŘEDÍ	VNÍMANÉ PROSTŘEDÍ	OSOBNOST	CHOVÁNÍ
Rizikové faktory alkoholismus v rodině Ochranné faktory vysoká inteligence	Rizikové faktory chudoba normativní anomie rasová nerovnost nezákonná příležitost Ochranné faktory kvalitní školy soudržná rodina zdroje v okolí zájem dospělých	Rizikové faktory modely deviantního chování normativní konflikt rodičů-kamarádů Ochranné faktory modely konvenčního chování vysoké kontrolní mechanismy vůči deviantnímu chování	Rizikové faktory malé vnímané životní šance malá sebeúcta sklony k hazardování Ochranné faktory důraz na úspěchy důraz na zdraví netolerování deviací	Rizikové faktory problémové pití alkoholu špatná práce ve škole Ochranné faktory chození do kostela práce ve školních a zájmových kroužcích
RIZIKOVÉ ZPŮSOBY CHOVÁNÍ				
RIZIKOVÉ ZPŮSOBY CHOVÁNÍ / ŽIVOTNÍ STYLY Dospívajících				
	Problémové chování užívání drog kriminalita řízení pod vlivem alkoholu	Chování související se zdravím nezdravé stravování užívání tabáku nedostatek pohybu nepoužívání bezpečnostních pásů	Chování ve škole chození za školu zanechání studia užívání drog ve škole	
DOPADY RIZIK				
NEGATIVNÍ DOPADY NA ZDRAVÍ / ŽIVOT				
	Zdraví nemoci / choroby zhoršení kondice	Sociální role neúspěch ve škole sociální izolace problémy se zákonem předčasné otěhotnění	Vývoj osobnosti neadekvátní sebepojetí deprese / sebevraždy	Příprava na dospělost nedostatečné pracovní dovednosti nezaměstnatelnost nemotivovanost

Zdroj: Jessor R. - Rizikové chování v dospívání: psychologický rámec pro chápání a jednání.

³⁹ JESSOR, R. *Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action*. 1991. str. 602

2.5 Rodina jako faktor podmiňující rizikové chování

V této kapitole se budu zaměřovat na rodinné prostředí jako na faktor, který může zapříčinit vznik rizikového chování u adolescentů, protože právě prostředí, ve kterém se adolescenti vyskytují, hraje klíčovou roli při vzniku rizikového chování. Samozřejmě rodina není jediným faktorem rizikového chování. Činitelů rizikového chování je více, obvykle příčinou rizikového chování bývá působení vícero faktorů, jak uvádí definice od Lábatha na straně 23.

Dalšími faktory mohou být biologické predispozice, což znamená genetická výbava, nebo to mohou být osobností předpoklady jedince, nebo vliv vrstevnické skupiny. Na rodinné zázemí jsem se zaměřila z toho důvodu, protože se domnívám, že v období adolescence je rodina klíčová ve všech oblastech i v těch, které zapříčiňují rizikové chování. Tím je myšleno, že i genetické dispozice, které mohou mít vliv na rizikové chování, jsou dány genetikou rodičů. Pokud jsou v rodině špatně nastavené vzorce chování a rodina nefunguje tak, jak má, nese se to s dospívajícím i do dalšího stádia vývoje. Domnívám se, že pokud je adolescent v plně fungující rodině, zvládá potom lépe čelit negativním vlivům.

Rodina hraje důležitou roli v životě každého jedince. Současně může být ale i nežádoucím faktorem a podnítit dospívajícího k rizikovému chování. Primární rodina je pro adolescenty zdrojem hodnot a norem. Dospívající se učí sociálním rolím skrze napodobování chování svých rodičů, jak bylo uvedeno v kapitole Adolescence. Rodiče mají vůči dítěti určité povinnosti, které by měli plnit takovým způsobem, aby vývoj dítěte probíhal bez komplikací. Pokud rodič není schopný plnit svou roli odpovídajícím způsobem, můžou se objevovat v rodině problémy a dítě se může začít chovat nežádoucím způsobem.⁴⁰ V případech, kdy se sami rodiče chovají rizikově, přebírá tento způsob chování i dítě s přesvědčením, že takové chování je v pořádku. Adolescent pak do svého

⁴⁰ KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. 2015. str. 74

budoucího vývoje přebírá z rodiny nevhodné způsoby chování, které jsou ve společnosti považované za rizikové.

Selhávání v plnění rodičovských funkcí nastává mnohdy v rodinách, kde mají nezletilé osoby potomka. Kde na výchovu dítěte je jen jeden z rodičů a tím pádem chybí v rodině ženský nebo mužský vzor, nebo kde rodiče dítěte žijí odděleně. Rizikové jsou i rodiny, kde jsou rodiče duševně či fyzicky nemocní a nakonec rodiče, kteří jsou závislí na návykových látkách či na hazardních hrách.⁴¹

Dále můžeme mluvit o dysfunkčních rodinách, které mohou být pro dospívající velmi rizikové. Dysfunkční rodiny své děti častokrát zanedbávají a nedávají jim patřičnou pozornost, lásku a výchovu. Rodičům chybí citová a emoční vazba a své potomky mohou odmítat. Taková rodina není schopna uspokojit potřeby svých členů. Děti, které vyrůstají v dysfunkční domácnosti, se snadněji přikloní k rizikovému chování či se u nich mohou objevit psychické problémy. Nedostatek rodičovské lásky u nich může vyvolat pocit nejistoty, cítí se méněcenní a svým způsobem i ohrožení, což mnohdy vede k agresivnímu a násilnému chování, kterým reagují na nepříznivé podněty.⁴²

Jedlička podotýká, že k agresivním projevům se uchylují i adolescenti, kteří byli od dětství vystavováni násilnému a agresivnímu chování, které rodiče používali jako prostředek výchovy. Násilí u nich představuje způsob, jak se vyrovnat s problémy nebo jako možný způsob, jak si ulevit od těžkostí či agresivním chováním vyřešit svou situaci.⁴³ Mnohoproblémové rodiny jsou rodiny, kde se hromadí vícero problémů naráz. Jedná se o osobnostní anomálie, duševní onemocnění, nezaměstnanost, chudoba či užívání návykových látek. V takových rodinách často dochází k nežádoucímu zacházení a nevhodným způsobem se rodiče staví k výchově svých dětí. Dětem se nedostává patřičná

⁴¹ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2010. str. 269

⁴² VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. 2014. str. 537-538

⁴³ JEDLIČKA, Richard. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. 2017. str. 189

pozornost a ani péče. Rodiče, kteří na svou rodičovskou roli nebyli ještě dostatečně připraveni, se mohou ve své roli cítit nejistě, bezradně a následky svého nevhodného chování vůči dětem si nemusí ani uvědomovat. Problematické chování v rodině je dlouhodobé a může mít velmi nepříznivé důsledky na budoucí život adolescentů.⁴⁴

Matoušek mluví o vztahu delikvence a rodiny, uvádí, že: „*rodič, který se chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, je často nezaměstnaný nebo má podobné projevy sociální nepřizpůsobivosti, také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat meze zákona. Řadou výzkumů je potvrzeno, že děti vyrůstající v rodinách, kde je mnoho otevřených konfliktů mezi rodiči, mají větší sklon ke kriminálnímu chování než děti vyrůstající v klidném rodinném prostředí.*“⁴⁵

Rizikové chování například užívání drog se může vyskytnout i u těch dospívajících jedinců, kteří jsou z plně hyperprotektivní rodiny. Takové rodiny naopak od těch dysfunkčních jsou až moc ochranné a přespříliš starostlivé. Takový styl výchovy též není považován za ideální.⁴⁶

Jak už bylo naznačeno, je několik důvodů proč se rodiče chovají k dětem nevhodně. Mohou to být anomálie rodičů nebo je příčinou dlouhodobě působící stres či nátlak na rodinu. Například, pokud je rodina ve špatné finanční situaci. Někdy důvodem špatného zacházení s dětmi může být to, že rodiče nežádoucí vzorce chování převzali ze své primární rodiny.⁴⁷ Sami byli v dětství vystaveni nevhodnému způsobu zacházení, v rodinách se mohla objevovat agrese, násilí. Tato zkušenost je mohla ovlivnit natolik, že teď tyto vzorce chování a způsob výchovy aplikují do své prokreační rodiny. Špatné vzorce chování při výchově

⁴⁴ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2010. str. 30

⁴⁵ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. 1998. str. 46-48

⁴⁶ JEDLIČKA, Richard. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. 2017. str. 194

⁴⁷ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2010. str. 30

může pro děti představovat do budoucna problém při navazování partnerských vztahů, nebo při budování vlastní prokreční rodiny.

K tomu, aby rodina zamezila možnému rizikovému chování u svých potomků, by měla rodina mít jasně stanovená pravidla, stabilní socio-ekonomický status, dostatečnou péči, prostor pro seberealizaci, jasné a racionální postoje rodiny vůči sociálně-patologickým jevům.

3. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

3.1 Obecná charakteristika

Jak už je z názvu patrné, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež je zařízení, které se orientuje na děti a mládež. Zabývají se dětmi a mladistvými, kteří mají v životě nějaké problémy, těžkosti či se nacházejí v nepříznivé situaci, kterou nejsou schopni vyřešit sami, nebo s pomocí svého okolního prostředí. NZDM se opírá o princip nízkoprahovosti. Cílem NZDM je navazování a udržení kontaktů s cílovou skupinou a pomocí nabízených služeb jim zprostředkovat různé možnosti a způsoby, jak jejich nepříznivou situaci zlepšit. Služby NZDM jsou poskytovány v ambulantní formě, nebo poskytují kombinaci ambulantní a terénní formy práce.

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež vznikla v 90. letech 20. století. V roce 2001 vznikla skupina, která se podílela na definování a standardech NZDM a tím pomohla objasnit, jaké jsou cíle a poslání této služby.⁴⁸ Ve skupině byl Petr Klíma, dále Jiří Staníček a Aleš Herzog. V roce 2006 byla služba zakotvena v zákoně 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách.

Dle zákona je cílem služby „zlepšit kvalitu života klientů, předcházet nebo snížit sociální a zdravotní rizika související se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně. Služby v NZDM by měly poskytovat základní činnosti, do kterých se řadí výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti. Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a vytvářet sociálně terapeutické činnosti. NZDM pomáhá klientům při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“⁴⁹

⁴⁸ RACEK, HERZOG in KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2009. str. 320

⁴⁹ 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách.

Ve vyhlášce se můžeme dočíst konkrétnější specifika daných služeb. Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti by měly zajišťovat podmínky pro společensky přijatelné volnočasové aktivity, pracovně výchovou činnosti s dětmi, nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností, zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání. Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, zajistit takové aktivity, které umožňují lepší orientaci ve vztazích odehrávajících se ve společenském prostředí. Sociálně terapeutické činnosti jsou činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob. Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí má za úkol pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob.⁵⁰

3.2 Cíle a poslání

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež usiluje o to, aby všichni jejich klienti měli vhodné podmínky pro svůj rozvoj. Vytváří tak bezpečné prostředí, kam si mohou děti a mladiství přijít pro podporu, pro odbornou pomoc, pro potřebné informace. Místo, kde si mohou třeba popovídat s pracovníky o tématech, které je aktuálně zajímají, nebo jenom odpočinout. Prostor, kde se mohou seberealizovat a tím částečně uspokojit své potřeby. Dávat klientům směr, zlepšovat jejich životní podmínky a zabraňovat možnému sociálnímu vyloučení. Dalším cílem je zamezit prohlubování životně nepříznivé situace a rizikového chování.

Cílem je zabezpečit tyto aspekty:⁵¹

- podporu pro zvládnutí obtížných životních událostí
- snížení sociálních rizik vyplývajících z konfliktních společenských situací, životního způsobu a rizikového chování
- zvýšení sociálních schopností a dovedností

⁵⁰ 505/2006 Sb. § 27 Vyhláška, kterou se provádí zákon o sociálních službách.

⁵¹ Pojmosloví ČAS, 2008

- podporu sociálního začlenění do skupiny vrstevníků i do společnosti, včetně zapojení do dění místní komunity
- nezbytnou psychickou, fyzickou, právní a sociální ochranu během pobytu v zařízení a podmínky pro realizaci osobních aktivit
- zlepšovat kvalitu jejich života
- předcházet nebo snížit zdravotní rizika související s jejich způsobem života
- lepší orientaci v jejich sociálním prostředí
- podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace

3.3 Cílová skupina

Cílovou skupinou jsou děti a mládež, obvykle ve věkovém rozmezí 6–26 let, zažívající určité nepříznivé životní situace. Tyto nepříznivé životní situace můžeme ještě dále specifikovat na konfliktní společenské situace, obtížné životní události, omezující životní podmínky. Může se tak jednat o děti a mladistvé, kteří jsou z neúplné rodiny či jsou jejich rodiče v rozvodovém řízení. Bydlí s rodinou v neadekvátních bytových podmínkách, ekonomicko-sociální situace jejich rodiny je v nepřijatelném stavu a jsou ohroženi chudobou. Mohou to být i příslušníci národnostní menšiny. Klientem NZDM se mohou stát i ti, kteří mají konfliktní vztahy v rodině, mezi vrstevníky a ve škole. Dále tam spadají další typy, jako například záškoláctví, šikana, kriminalita, vandalismus, experimentování s návykovými látkami a rizikové sexuální chování. Dále mohou být cílovou skupinou děti a mladiství, kteří mají problémy se sebedřívěním, mají snížený intelekt, poruchy chování či v učení a tráví volný čas “poflakováním” na ulici.⁵² Jedinci, kteří neumí smysluplně zaplnit volný čas a mohou se tak uchýlit k rizikovému chování.

⁵² RACEK, HERZOG in KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2009. str. 322

3.4 Princip nízkoprahovosti

Z hlavních principů, kterými se NZDM řídí, je princip nízkoprahovosti. Nízkoprahovost je též obsažena v názvu – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. Co ale princip nízkoprahovosti znamená? Nízkoprahovost kromě toho, že v doslovném překladu to znamená nízký práh, by mělo definovat, jak snadné je služby využívat. Nízkoprahovost znamená odstranění všech bariér, které by mohly potencionálně zabraňovat cílové skupině služby využívat. Z toho vyplývá, že služby NZDM by měly být časově dostupné, měly by být k dispozici právě tehdy, kdy to klient potřebuje. Otevírací doba by měla být stálá a neměla by se často měnit. Dále prostorově dostupné, zmapovat prostředí, kde se klienti nejvíce scházejí a působit tak v té dané lokalitě. Důležitá je i finanční dostupnost, tak aby si klienti mohli služby NZDM dovolit, ve většině případů jsou služby poskytovány zdarma, některé aktivity pořádané NZDM nad rámec sociální služby, jsou poskytovány za symbolický poplatek, například výlety.

V poslední řadě ale stejně důležitou složkou je odstranění psychologické bariéry. NZDM si klade za cíl, aby prostředí, ve kterém služby nabízejí, popřípadě terénní forma symbolizovala bezpečné prostředí, kde se klient bude cítit příjemně a uvolněně. Klienti mohou zůstat v anonymitě, podmínkou užívání služeb není sdělovat osobní a intimní údaje, pokud klient sám nechce. Pracovníci získávají jen ty informace, které jsou potřebné k poskytování služeb. Pro využívání služeb se klient nemusí stát členem či se předem registrovat. Jeho navštěvování NZDM je čistě dobrovolné, je tedy pouze na něm, jak bude služby využívat či nevyužívat. Není ani podmínkou účastnit se programů, které NZDM nabízí a veškerá aktivita závisí jen na něm. Může svůj čas v NZDM trávit aktivně, ale i pasivně. Služby NZDM jsou otevřené pro jedince, kteří spadají do cílové skupiny. Je ale potřeba, aby jeho chování v NZDM bylo adekvátní a respektoval ostatní klienty a pracovníky. V NZDM se netoleruje agresivní a násilné chování, nadávky a urážení.⁵³

⁵³ Pojmosloví ČAS, 2008

3.5 Metody práce

Kontaktní práce

Práce s klienty je založena na kontaktu – kontaktní práci, která se řadí mezi odborné specializované činnosti. Metoda kontaktní práce má za úkol navazování osobního kontaktu, vytváření vztahu mezi uživatelem a pracovníkem. Kontaktní práce je realizovaná skrze rozhovor. Důležitá je zde důvěra, která napomáhá upevňovat vztah, proto je důležité, aby se klient při kontaktu s pracovníkem cítil bezpečně. Kontaktní práce má sloužit klientovi jako prostředek k lepší orientaci v poskytovaných službách, které NZDM nabízí. Prostřednictvím daných služeb má klient uspokojit své potřeby a nalézt tak vhodné služby, které by mu pomohly zlepšit jeho nepříznivou situaci.

Situační intervence

Situační intervence nastává tehdy, kdy je nutné vyřešit aktuální situaci, která si žádá výchovné působení pracovníka. Jedná se například o situace, kdy je potřeba zpevnění společenských návyků či společenských norem.

Informační servis klientovi

Jedná se o poskytování informací pracovníkem klientovi, které jsou pro klienta nezbytné. Například se může jednat o informace ohledně právních norem, rizicích užívání návykových látek či specifických tématech, které klienty zajímají.

Poradenství

Rozhovor mezi klientem a pracovníkem, který se nejlépe odehrává v bezpečném a ničím nerušeném prostředí. Klient přichází s určitou zakázkou a společně s pracovníkem pracují na možných způsobech řešení. Poradenství se může týkat oblasti vztahů, školy, drog a podobně.

Krizová intervence

Krizová intervence přichází na řadu v tom momentě, kdy vznikne v životě klienta krizová situace, se kterou si sám neumí poradit. V první řadě je nutné klienta ukotvit a překonat jeho emočně vypjatý stav. Metoda se odehrává formou rozhovoru, jehož cílem je zjistit a zorientovat se v příčinách krizového stavu klienta a zaměřená intervence na zvládnutí krizové situace. Zde je důležité podotknout, že rozsah intervence se bude odvíjet od odbornosti pracovníka v krizové intervenci.

Zprostředkování dalších služeb a kontakt s institucemi ve prospěch klienta

V poskytování služeb NZDM může nastat moment, kdy služby NZDM nebudou pro klienta dostačující, což znamená, že v takovém případě sociální pracovníci odkazují klienty na návazné instituce. Pracovníci zprostředkovávají kontakty na návazné instituce, jednájí se zařízením ohledně klientovy potřeby. Pracovníci doprovázejí klienta do zařízení, pokud si to klient vyžádá. S každou aktivitou, kterou pracovník vykoná ke sjednání návazné péče, musí klient souhlasit.

Případová práce

Případová práce je plánovaná dlouhodobá individuální práce s klientem, která se řídí určitými postupy. Klient společně s pracovníkem vyjedná kontrakt a jeho dílčí kroky.

Skupinová práce

Aktivity, které jsou prováděné ve skupině klientů, které jsou zaměřené na nácvik psychosociálních dovedností.

Volnočasové aktivity

Pracovníci NZDM vytvářejí aktivity, která mají za cíl smysluplně vyplnit volný čas klientů. Například se jedná o sportovní, hudební či výtvarné aktivity.

Dále se tam řadí i společenské hry. Trávení volného času klienta s pracovníky při aktivitách napomáhá k budování důvěry, která je pro pracovníky klíčová při práci s klienty.

Preventivní a pedagogické výkony

Preventivní programy jsou vytvářeny na aktuální problematiku či rizikové chování, které se u klientů vyskytují. Jedná se o programy specifické prevence, které mají za úkol seznámit klienty s určitou problematikou, popřípadě zamezit prohlubování rizikového chování klientů. Jedním z možných pedagogických výkonů je doučování.⁵⁴

3.6 Streetwork

Slovo streetwork bylo převzaté z angličtiny a v překladu znamená práci na ulici. V pojetí sociální práce je zde ulice chápána jako neinstitucionalizované prostředí. Klíčová je zde důvěra klientů vůči pracovníkovi a navázání socioterapeutického vztahu. Streetwork je součástí kontaktní práce.⁵⁵ Streetwork můžeme definovat jako metodu, jejíž podstatou je *vyhledávací, doprovodná a mobilní sociální práce s nízkoprahovou nabídkou sociální pomoci*. Pomoc je zaměřená především na takové jedince, kteří vykazují známky rizikového chování a nevhodným způsobem tráví svůj volný čas. Pracovníci vykonávající metodu streetwork vyhledávají potencionální klienty a působí v těch lokalitách, kde se nejvíce vyskytují, což může být v parku, v hernách či žijí přímo na ulici.⁵⁶

Matoušek uvádí, že metodu streetwork může vykonávat pracovník, aniž by musel být nijak zvlášť připravený. Hlavní je, aby měl patřičné sociální dovednosti, jednoduché zázemí a chuť jít pracovat do terénu.⁵⁷

⁵⁴ Pojmosloví ČAS, 2008

⁵⁵ BEDNÁŘOVÁ, Zdena a Lubomír PELECH. *Slabikář sociální práce na ulici: supervize, streetwork, financování*. Brno: Doplněk, 2003. Co, jak, proč? ISBN 80-7239-148-8. str. 7-9

⁵⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0. str. 242

⁵⁷ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0 str. 263

4. Výzkum

Cílem bakalářské práce je zmapovat aktuální rizika, se kterými se klienti potýkají. Dále si práce klade za cíl zjistit, jaké postupy práce se uplatňují v pomoci adolescentům při řešení jejich rizikové situace. Ráda bych ve své práci představila postupy, které sociální pracovníci uplatňují při práci s rizikovou mládeží, jaké jsou způsoby a možnosti pomoci. Domnívám se, že je zde důležité zaměřit se i na bariéry a limity, na které při své práci pracovníci narážejí. Dospívání s sebou přináší určitá rizika, a proto se ve své praktické práci zaměřím i na podpůrné systémy adolescentů, které hrají v období dospívání jedince velkou roli.

Abych dokázala splnit cíl, který si tato práce klade, stanovila jsem čtyři výzkumné otázky, které znějí:

1. **Jaká jsou rizika klientů?**
2. **Jaké jsou podle pracovníků příčiny rizikového chování?**
3. **Jaké jsou způsoby a možnosti pomoci?**
4. **Jaké jsou limity/bariéry?**

4.1 Kvalitativní výzkum

Pro své výzkumné šetření jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Kvalitativní výzkum je vhodné použít právě tehdy, pokud ve svém výzkumu chceme zachytit zkušenosti jedinců s určitým jevem. Kvalitativní výzkum umožňuje blíže nahlédnout do určité problematiky. V praktické části budu prezentovat názory a zkušenosti sociálních pracovníků, kteří pracují s dětmi a mládeží. *„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založen na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz,*

analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách."⁵⁸

Dále jsem se nechala inspirovat Miovským, který uvádí, že „*kvalitativní přístup využívá principů jedinečnosti, neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání.*“⁵⁹

4.2 Metoda získávání a zpracovávání dat

K tomu, abych získala data pro svoje empirické šetření, jsem zvolila polostrukturované rozhovory. Důvodem bylo, abych dala respondentům dostatečný prostor k vyjádření svých zkušeností a mohla lépe pochopit danou problematiku z jejich pohledu. Vytvořila jsem tak schéma otázek s cílem získat potřebné informace.

Výzkumný vzorek tvořili sociální pracovníci pracující v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Sociální pracovníci byli vybráni cíleně. Podmínkou bylo, aby měli zkušenost jak s ambulantní, tak s terénní formou práce. Důležité bylo zjistit informace i o dospívajících, kteří fyzicky klub nenavštěvují, ale využívají pouze terénní formu. Pracovníky jsem kontaktovala pomocí mailových adres a domluvila si s nimi osobní schůzku. Rozhovorů se zúčastnilo pět sociálních pracovníků, z čehož tři pracovníci jsou přímo hlavní vedoucí nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Rozhovory probíhaly osobně v prostorách NZDM a v průměru trvaly 50 minut. Celkově jsem navštívila tři pracoviště.

Respondenti byli předem obeznámeni s tím, že mohou rozhovor kdykoliv ukončit a informace, které mi o klientech sdělí, budou plně anonymizovány. Respondenti s podmínkami rozhovoru souhlasili. Rozhovory byly nahrávány na

⁵⁸ Creswell 1998 cit. in HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 2005. str. 50

⁵⁹ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 2006. str. 18

diktafon a během rozhovorů jsem si zapisovala poznámky. Sociální pracovníci byli velmi otevření, popisovali i určité příklady z praxe.

Záznamy rozhovorů byly mnou plně přepsány a jejich textová podoba byla následně dále zpracovávána. Ke zpracování a redukci dat jsem využívala otevřené kódování. Dané informace jsem redukovala na menší jednotky, kterým jsem přiřazovala kódy, které reprezentovaly význam textu. Kódy jsem následně porovnávala a třídila do příslušných kategorií. Zde jsem postupovala podle Miovského⁶⁰ „*Kategorie je třída pojmů, která vzniká tím, že vzájemně porovnáваме a třídíme významové jednotky a v nich obsažené pojmy a snažíme se zjistit, zda náleží jinému podobnému jevu, nebo jinému jevu nenáleží, a tvoří tedy samostatný odlišitelný celek.*” Klíčové informace dále předkládám v empirické části této práce.

4.3 Představení respondentů

V této kapitole bych vám ráda blíže představila respondenty svého empirického šetření. Anonymizace respondentů proběhla obměněním jmen na zkratku SP jako sociální pracovník. Každý respondent ke zkratce dostal písmeno. Nejedná se o počáteční písmena jejich jmen.

Respondentům jsem na začátku rozhovoru položila dvě otázky. První otázka zněla, jak se k práci sociálního pracovníka v NZDM dostali. Druhá otázka směřovala na jejich motivaci. Chtěla jsem se s respondenty více sblížit a pochopit, proč si vybrali právě práci sociálního pracovníka v NZDM. Odpovědi respondentů ohledně motivace se shodovaly. Největší motivací je pro pracovníky možnost pomáhat klientům a být jim k dispozici.

SP – L „*Ve druhém ročníku jsme chodili na různé stáže, mimo jiné jsme byli i v tomhle nízkoprahu. Mně se tam velmi líbilo, tak jsem si tam domluvil praxi. Momentálně službu vedu. Motivace je být k dispozici dětem a dospívajícím, kteří to v životě nemají úplně jednoduchý. Já vnímám, že je důležité, aby měli někoho, s kým si mohou popovídat. S dětmi a mladistvými to má smysl, protože se jim dá*

⁶⁰ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 2006. str. 229

ten život ještě zlepšit. Momentálně je pro mě ještě motivací tu službu udělat co nejvíce kvalitní. Zároveň předávat dobrou praxi dále do oboru.”

SP – S *„Odkakživa jsem chtěla pracovat s dětmi. Zaměřila jsem se na organizace, které se zaměřují na práci s mládeží. Absolvovala jsem i nějaké exkurze. Hodně mě zaujalo, jak služba funguje. Mě hodně motivuje, že mohu dětem poskytnout tu možnost pomocné ruky. Ta možnost tady vlastně pro ně vůbec být, přímo v té chvíli, kdy to oni potřebují. Hodně našich klientů tu podporu nikde jinde nemají.”*

SP – R *„Tak já tady působím nějakých osm let. Předtím jsem dělal v jiném středisku ve volnočasových aktivitách, pak jsem se chtěl posunout dál a jít více do sociální práce. Pro mě je velkou motivací to, že mě baví práce s dětmi. Jsme tu pro ně jako podpora. Můžeme jim pomoci v nějakých jejich důležitých věcech. Pro mě je to ale spíše o tom, že je někam jako nasměrujeme. Oni si tu cestu potom najdou sami.”*

SP – T *„Já jsem studovala na střední škole sociální činnost. Našla jsem si tuhle práci v NZDM. Řekla jsem si, že to zkusím a ono to vyšlo. Motivace je hlavně v tom, že mě ta práce baví. Ráda s nimi trávím čas. Těším se sem, takže jsem v pohodě s tou prací. Mám dobrý pocit z toho, že pomáhám, když ty děti něco potřebují.”*

SP – Č *„Momentálně službu vedu, již čtvrtým rokem. Dostala jsem se k tomu jako stážistka. Pracovala jsem pod různými projekty. Když se uvolnilo místo sociální pracovnice, tak jsem to místo přijala. Motivace je hodně o tom, že mě ta práce baví. Baví mě pracovat s dětmi a mladistvými, kteří mají nějaké těžkosti ve svém životě.”*

4.4 Interpretace dat

4.4.1 Práce v NZDM době pandemie

Ve své práci se snažím zachytit aktuální rizika adolescentů, abych dokázala zachytit tuto aktuálnost, ptala jsem se sociálních pracovníků, jak pandemie ovlivnila jejich fungování. Zda i pandemie byla rizikem pro adolescenty a jakým způsobem pandemie adolescenty ovlivnila.

Pandemie přinesla rizika jak pro klienty NZDM, tak i pro sociální pracovníky NZDM. Vládní nařízení se měnila z týdne na týden. Služby se zavíraly. Nikdo na takovou situaci nebyl připravený. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež bylo v první vlně pandemie zavřené. V důsledku uzavření služeb se kontakt s klienty ztrácel. Spolupráce sociálních pracovníků a klientů, kteří využívali služeb NZDM, velmi poklesla. Když se poté služby znovu otevřely, měli sociální pracovníci problém obnovit spojení s některými klienty, se kterými byli za normálních okolností v pravidelném kontaktu. Rizikem bylo i to, že klienti neměli povědomí o tom, jaké služby jsou otevřené a jaké služby nemohou využívat.

SP – S: *„Hodně taky velká nevědomost. Když si šli třeba zakopat, tak se na ně volala policie. Nevěděli, kam můžou, co je otevřené.“*

Pracovníci se snažili na tohle nařízení reagovat a otevřeli online formu služby. Klienti mohli využívat chat, telefonování a videohovory. Někteří klienti telefonování využívali.

SP – L: *„Myslím si, že nám to pomohlo udržet kontakt s klienty, se kterými by se jinak ten kontakt přetrhl. Například s klienty z OSPODu.“*

Respondenti zmiňovali, že největší riziko byly povinné karantény. Covid ztížil jejich situaci. Klienti museli čelit izolaci, nemohli být s pracovníky tolik v kontaktu a řešit své problémy. Byli izolováni od svých přátel. Museli být odkázáni jen na domácí prostředí. V některých domácnostech se často

objevovaly neshody, hádky, násilí. Klientům se zhoršoval i jejich psychický stav.

SP – P: *„Řekla bych, že karantény mají velký dopad na psychiku jedinců. Týden mají výuku. Druhý týden jsou v karanténě.“*

Respondenti zmiňovali, že se klienti z důvodu izolace stávali více apatičtí a rozladění. Dospívající využívali prostory NZDM k odpočinku, nebo měli NZDM za své bezpečné místo, kde se schovávali před rodinnými problémy, utíkali od domácího prostředí. Kvůli vládním opatřením ztratili dočasně možnost NZDM navštěvovat.

SP – Č: *„Zaznamenali jsme velký propad, co se týká problémů dětí. Děti neměly, kam docházet. Neměly oporu, nepovídaly si o svých problémech. Zvláště v rodinách, kde je domácí násilí, kde děti zažívají hodně velké těžkosti ve vztahu k rodičům. Chování dětí se zhoršilo a vlastně měly velké psychické problémy, než když jsme s nimi měli každodenní kontakt.“*

Momentálně jsou služby nízkoprahového zařízení otevřené. I přesto se ale kontakt s některými klienty ztrácí. Pracovníci zmiňují, že důvodem je nošení roušek/respirátorů a karanténní opatření. Podle výpovědí respondentů představuje nošení respirátorů značný problém. Dle vládního nařízení je povinné v zařízení nosit respirátor, což klienti nechtějí akceptovat, proto nošení respirátorů vyvolává na pracovišti konflikt.

SP – P: *„Hodně dětí přijde a řekne, že tady nechce být, protože nechce mít roušku.“*

SP – L: *„V terénu nám to hodně zamíchalo, tím že se nám ztratili klienti. Ta služba se změnila tím, že musíme klientům vysvětlovat, že musí mít ochranné pomůcky. Naši klienti nemají úplně rádi pravidla. Nošení roušek nám hodně ovlivnilo prvokontakty.“*

SP – R uvedl ale i jeden pozitivní přínos pandemie: „*Díky pandemii se proměnila spolupráce s nějakými institucemi. Školy najednou viděly, že podpora nízkoprahových služeb či terénních programů může být pro ně dobrá a důležitá.*”

Všichni respondenti se shodli na tom, že NZDM je založené na kontaktní práci. Online forma neměla takový dosah, jako osobní možnost setkávání. To pro některé klienty představovalo určité riziko. Ohroženi byli nejvíce dospívající, kteří neměli adekvátní rodinné zázemí. Neměli bezpečné místo, kde by si mohli odpočinout. Chyběla jim podpora, motivace a porozumění.

4.4.2 Rizika klientů a jejich činitelé

S dospíváním přicházejí určité změny, které si uvědomují i sociální pracovníci NZDM. Jejich postupy práce s rizikovou mládeží si představíme v následujících kapitolách. Tato kapitola se bude zaměřovat na momentální rizika, kterým klienti NZDM čelí. Kapitola se bude zabývat i případnými činiteli, kteří mohou zapříčinit či přispět k rizikovému chování adolescentů.

Většina dospívajících, kteří navštěvují NZDM, mají problémy se školou. Obvykle se jedná o problematiku záškoláctví. SP – T: „*Klienti často říkají, že se jim nechce do školy, tak tam prostě nejdu.*” Dle respondentů může být důvodem záškoláctví i to, že jim to ve škole nejde tak dobře, jak by třeba chtěli. Jsou pozadu s probíranou látkou, často se k tomu váže i zhoršený školní prospěch. Velmi demotivující je pro ně i přístup rodičů, kteří se o prospěch či školní docházku nezajímají. Respondenti dále uvádí, že někteří rodiče vědí o záškoláctví svých dětí, ale nemají potřebu záškoláctví řešit. Dospívajícím chybí podpora a motivace chodit do školy, protože ví, že jim rodiče hodiny omluví.

SP – S: „*Tak je prostě pro ně jednodušší se na to vybodnout.*“ Někteří adolescenti nedokončili střední školu, nedoučili se. Velkým rizikem je proto i nezaměstnanost mladistvých. Najít si zaměstnání bez vyučení je velmi obtížné. Klienti často zažívají nedostatečnou podporu. Mají snížené sebehodnocení. Mají strach z neúspěchu, a proto se ani nechtějí snažit. Mají v sobě zažitý, že jim nic

nepůjde, protože doma neslyšeli nic jiného. Z toho pramení strach a nejistota. Mnohdy jsou klienti romského původu a mají strach z odsouzení. Mají obavy, že je do práce nevezmou jen kvůli barvě pleti.

Klienti se opakovaně dopouští krádeží a vandalismu. SP – Č: *„Jsou tam i nějaký drobný krádeže, protože ti dospívající nemají peníze na svačiny. Někdy peníze mají od rodičů, ale utratí je za něco jiného.“*

Další rizikové chování se týkalo vztahů. Jednalo se o partnerské, rodinné či vrstevnické vztahy. Respondenti uvádí, že se často jedná o začlenění do “špatné party”, nebo dospívající neumí navazovat vztahy s vrstevníky. Dospívající upřednostňují virtuální prostředí a navazují vztahy pomocí sociálních sítí na internetu. Dle odpovědí respondentů je velmi rizikové odpoutání se od běžného způsobu navazování vztahů a používat k tomu jen online prostředí.

SP – L: *„Když se změní běžné kontakty na online kontakty, neumožňuje to rozvíjet některé věci, které jsou potřeba pro sociální fungování. Vidím za poslední dobu i jakési zploštění partnerských vztahů.“*

Za poslední dobou se u klientů NZDM objevilo i psaní si s cizími lidmi, většinou se jedná o to, že si dívky dopisují se staršími muži. Dospívající jsou v tomhle ohledu neopatrní a neuvědomují si případná rizika. Sdělují neznámým lidem své osobní informace. Vyměňují si intimní zprávy.

SP – R: *„Teď se nám stalo, že si dvě holky povídaly s nějakým chlapem na nějaké sociální platformě. On jim posílal své intimní fotky. Ony mu sdílely to, kde bydlí. S jednou to řešili rodiče. Zabavili ji telefon a pustili film V Síti. S tou druhou to ale maminka vůbec neřešila.“*

Intimní zprávy si dospívající vyměňují i mezi sebou.

SP – R: *„Ty holky a kluci si vyměňují intimní zprávy. Ohledně třeba sexuálních nabídek, nebo si sprostě nadávají. Oni si moc neuvědomují, že je to někde zaznamenaný, že se to dá dohledat.“*

Respondenti považovali důležité zmínit, že dospívající procházejí pubertou, která může jejich chování ovlivňovat. Začínají mít zájem o sexuální život a také v tomto období často experimentují. V období dospívání začínají mít klienti zájem o navazování partnerských vztahů. Otevírá se zde velké téma bezpečného sexuálního života. V jejich životě se objevuje velká promiskuita. Dospívající vidí sex jen jako nástroj k uspokojení svých potřeb. Často si ale neuvědomují, jaká rizika se sebou sexuální život přináší, například pohlavní choroby či nechtěné těhotenství.

SP – S: *„Hodně řešíme problematiku bezpečného sexu, kdy prostě odmítají užívání kondomů. Spíše se snažíme jim říkat, ať dávají pozor.“*

SP – T: *„Máme tady jeden zamilovaný páreček, který se občas snaží zamknout v kontaktní místnosti nebo na toaletě.“*

Vyskytuje se u nich potřeba vyzkoušet něco nového. Nejčastěji se jedná o zkoušení návykových látek – marihuana, alkohol, tabák. Jeden ze sociálních pracovníků zmínil, že si za poslední dobu všímá i experimentování s pyrotechnikou.

SP – R: *„Hodně to jsou i nějaké experimenty s nějakou pyrotechnikou i návykovými látkami. Hodně se bavíme o žvýkacím tabáku a marihuaně.“*

SP – T: *„Když se vyloženě zaměřím na ty starší, tak momentálně řešíme jednoho klienta a jeho problém s drogami. Teď drogy prodává. Namočil se do něčeho, kam neměl. Drogy mají opravdu rychlý spád dolů. Jakmile klient začne prodávat, tak je krůček od toho brát drogy. Pak třeba začne hrát automaty a skončí na ulici.“*

V některých případech klienti všechny tyto látky kombinují. Dospívající nepřemýšlí nad tím, jaké to může mít následky na jejich zdravotní ale i psychický stav.

SP – L: *„Další věc to, co si dělají sami klienti, je míchání nějakých návykových látek. Jedou jako tabákové polštářky, do toho si prostě dají Kratom⁶¹ a nějaký alkohol. Hodně to jako přestřelují. Jedou daleko více náporově na oběhový systém, než třeba bylo předtím. Do toho ještě energetické nápoje.“*

U dospívajících se mohou vyskytnout i psychické problémy, které mohou mít různé podoby. Respondenti nejčastěji mluvili depresích. Klienti se se svými stavy neumějí vyrovnat a uchylují se k sebepoškození.

SP – R: *„Teď se vlastně hodně zabýváme otázkami duševního zdraví, protože se ukazuje, že hodně dětí začíná mít nějaké psychické problémy. Máme tady vlastně i sebepoškození a neschopnost sebeovládání.“*

SP – S: *„Také tady máme holčiny, které si stěžují, že to psychicky nezvládají. Někaká krize identity, klienti se hodně hledají. Hodně se nám tady objevuje i sebepoškození.“*

Respondenti se shodli na tom, že velmi rizikové je i rodinné prostředí, ve kterém klienti vyrůstají. Často vyrůstají v nedostatečných podmínkách. Bydlí na ubytovnách, kde celá rodina žije v jedné místnosti. Dále se v rodinách může objevovat i domácí násilí. Klienti v důsledku toho projevují i agresivní chování, neumějí se ovládat a problémy řeší násilím.

Rizikové chování nevzniká jen tak samo od sebe. Respondenti se shodují na tom, že jedním z hlavních faktorů rizikového chování je rodinné prostředí. Děti se z velké části učí nápodobou, přejímají rodinné vzorce chování. Může se jednat o špatné rodinné hodnoty, které si klienti osvojují. Klienti nemají povědomí o tom, jak by se správně měli chovat.

SP – T: *„Dítě potřebuje tyhle věci okoukávat, být s tím rodičem v kontaktu. A pokud tohle není, tak to dítě roste samo. Samo si určuje ty hodnoty, co on sám*

⁶¹ Kratom = tropický strom, jehož listy mají psychotropní účinky.

uzná za vhodný. Pak se do toho třeba chytne špatné party. Přijde mi, že tohle má na to ten největší vliv.“

V některých rodinách se může objevovat domácí násilí, některé rodiny zase vyvíjejí příliš velký tlak na adolescenty. Adolescenti nemají od rodičů dostatečnou podporu a porozumění. Často v rodinách vážně komunikace. Rodiče se dětem nevěnují a netráví s nimi čas.

PS – L: *„Depresivní dítě z plně funkční rodiny se vlastně moc nevyskytuje. I když samozřejmě genetika hraje taky velkou roli, třeba v resilienci. Ale podle mě jako dominantní v rizikovém chování je prostě rodina.“*

Dalšími faktory jsou podle respondentů – škola, parta, puberta, nuda.

SP – S: *„Já tam vnímám hodně to, že ty mladistvý procházejí pubertou. Je to takové ovlivňování hormony. Vlastně to nějakým způsobem k tomu věku patří.“*

4.4.3 Potřeby klientů

Respondentům jsem položila otázku, která se týkala potřeb. Zajímalo mě, jaké jsou potřeby klientů a jak dochází k jejich naplňování. Považovala jsem tuhle otázku za velmi důležitou k mému výzkumu. Pokud nejsou naplněné základní potřeby, může docházet k deprivaci, která může vést k rizikovému chování. Dle respondentů klienti nejvíce potřebují mít své bezpečné místo. Místo, kde by mohli trávit volný čas a odpočinout si od rodinných starostí.

SP – Č: *„Hodně jsem se přesvědčila o tom, že děti nemají nasycenou potřebu místa. Je to o tom, že přijdou někam do bezpečí, někam kde jim je dobře. A můžou tam sdílet ty své problémy.“*

S potřebou bezpečného místa se váže i potřeba přijetí. Nespočet klientů NZDM je ohrožen i sociálním vyloučením, hůře se jim začleňuje do kolektivu, proto dospívající vnímají NZDM i jako místo, kde se mohou lépe socializovat.

SP – L: *„Já si myslím, že jejich potřebou je přijetí, protože třeba ve škole často slyší: ‚Si lénej.‘ a doma často neslyší nic, nebo slyší jen nadávky a hádky.“*

Dospívající mají často i potřebu se někomu svěřit. Chtějí, aby je někdo vyslechl. Potřebují mít někoho, s kým by si mohli popovídat o svých starostech. Mít někoho, kdo je nebude odsuzovat, podpoří je a přijme. Nejčastěji tyhle potřeby pramenily z toho, že klienti nemají doma dostatečnou podporu a motivaci od rodičů. Doma je nikdo neocení, nepochválí. Bojí se doma sdílet své obavy a starosti, proto je radši drží v sobě. Někdy jen klienti potřebují slyšet ujištění, že je v pořádku mít nějaký problém.

SP – Č: *„Nejvíce potřebují vlastně rozhovor s tím pracovníkem a nejčastěji je to využití krizových rozhovorů a motivačních rozhovorů. Ten mladistvý má nějaký strach, obavu či nějaký nepříjemný pocit. A vlastně přijde si pro to sdílení té obavy, sdílet ten strach a dojde si k nějaký podpoře.“*

Pracovníci NZDM se snaží potřeby svých klientů naplňovat. Snaží se klienty podporovat, motivovat, chválit. Stát při nich a ukazovat jim směr.

4.4.4 Způsoby a možnosti pomoci

Některé způsoby pomoci už byly zmiňovány v kapitole Potřeby klientů. Práce NZDM je založena na kontaktní práci, kterou respondenti považují za klíčovou. Práce NZDM je velmi různorodá a navazuje přímo na potřeby klientů. Nejběžnější forma pomoci je právě přímý kontakt s klientem, který v sobě zahrnuje rozhovor a aktivní naslouchání. Respondenti se domnívají, že podpora, motivace a přijetí jsou základními složkami pomoci. Respondenti upozorňují, že klienti jsou ti, kdo mají svůj osud v rukou. Oni jsou tu pro ně, aby je mohli podpořit a poskytnout jim poradenství. Pro ně je nejdůležitější klientům ukazovat směr. S klienty pracují nenárokově, nic od nich nepožadují, do ničeho je nenutí.

SP – L: *„Služba je podpůrná a ten, kdo to dělá, je ten klient. Jsou zapojení, pokud něco chtějí, tak to musejí dělat oni. My to za něj neděláme.“*

K tomu, aby mohli vykonávat svou práci a poskytovat pomoc, využívají různé nástroje, nejčastěji se jedná o volnočasové aktivity, hry, preventivní programy a individuální plány (IP).

Sociální pracovníci usilují o to, aby měli klienti k nim vytvořenou důvěru a nebáli se za nimi přijít. Při své práci využívají techniky motivačních rozhovorů a krizovou intervenci. Jeden z respondentů uvedl, že praxí už získal cit pro to, co zrovna dotyčný klient potřebuje slyšet a jaký druh rozhovoru je nutné použít. Rozhovor je prvotní kontakt s klientem a hraje důležitou roli při navazování důvěry. Respondenti uvádí, že je důležité být při rozhovoru otevřený a nebát se otevírat i nepříjemná témata. Otevírat s nimi problematiku rizikového chování. Ukazovat jim, jaké důsledky může jejich jednání přinést.

SP – S: *„Máme třeba klienty, kteří mají hrozně rádi svou rodinu. Naopak jim ale hrozí umístění do různých diagnostických a výchovných ústavů. Hodně to vztahovat na ty jejich osoby, aby si uvědomili, k čemu to jejich chování může vést.“*

Sociální pracovníci vedou klienty k tomu, aby si sami pojmenovali a vymezili svůj problém, podívali se na něj z jiného úhlu pohledu.

PS – Č: *„Myslím si, že ten základ je vlastně říct klientům, že na to nejsou sami. Pak z toho většinou vzejdou nějaké kroky společné spolupráce, jak třeba zlepšit tu situaci těch mladistvých. Ukázat jim, že to všechno není tak černý, jak si myslí.“*

Někdy klienti přijdou sami od sebe, že chtějí s něčím poradit, že mají nějaký problém, že si chtějí s někým popovídat. Někdy ovšem potřebují více času, než se otevrou. Mnohdy se problémy otevrou při hře. Hra je v NZDM velmi důležitá. Není to jen o tom, že by si pracovníci s klienty jen hráli, ale hra je vlastně prostředek, jak se ke klientovi blíže dostat a získat si jeho důvěru. Respondenti uváděli, že důležitější je vytvořit si s klientem vztah. Zajímalo mě také, jak se pracuje s klientem, který svůj problém nechce řešit. Jaké jsou způsoby pomoci v tomto případě. Pokud klient nebude chtít svůj problém řešit, je to jeho plné právo, které sociální pracovníci musí respektovat, uvedli všichni respondenti. Respondenti se ale shodli na tom, že to chce jen čas. Klienti jsou často uzavření a potřebují se v novém prostředí adaptovat, zvyknout si. Vždycky chtějí spolupracovat, ale u některých může být ta spolupráce o něco

komplikovanější. Může se stát, že sociální pracovník začne s klientem hledat možné způsoby řešení jeho problému, ale během spolupráce si to klient rozmyslí, nebo se mu nelíbí finální způsob řešení a spolupráci ukončí.

SP – Č: *„Obecně lze říct, že vždycky, když identifikujeme nějaký problém, kdy vlastně klient neví, že je to problém, nebo s tím jen nechce nic dělat, tak je jen na nás, jak je jako motivujeme, jak vedeme rozhovory ohledně toho problému. Pokaždě prostě má mladý člověk problém a nechce ho řešit, je to jeho plné právo, aby ho neřešil.“*

Práce v NZDM je velmi pestrá. Sociální pracovníci mohou při své práci vytvářet různé preventivní programy, které mohou být přímo mířené na aktuální rizika klientů. To znamená, že když identifikují nějaký problém, jak u jedince či ve skupině, mohou na něj vytvořit preventivní program. Preventivní programy jsou většinou realizované skrze zážitkovou pedagogiku. Využívají k tomu hry, různá cvičení, malování, modelové situace. Tuto metodu uplatňují proto, aby si klienti mohli vyzkoušet, jak by v dané situaci reagovali. Programy jsou dělané zábavnou formou, aby to klienty bavilo. Respondenti nemají za cíl klientům říkat, co je špatně či dobře, jsou rádi, když se klienti více zapojí. Usilují o to, aby si klienti sami uvědomili, co je na tom chování špatně. Otevírají se diskuze, kde mohou klienti otevřeně říkat svůj názor na danou problematiku. Jeden z respondentů uvedl, že je důležité jim ukázat, jak se daná situace dá vyřešit lépe. V jednom NZDM preventivní programy doprovázejí přespávací akce, tábory a dvoudenní výjezd mimo Prahu.

Příklady preventivních programů

SP – L: *„Třeba jsme měli preventivní program ohledně kouření. Dělali jsme i o bezpečném sexu, když byla větší promiskuita. Dělali jsme samozřejmě i o drogách.“*

SP – Č: *„Program se jmenoval ‚Agrese je OK‘. Je to vlastně program o tom, jehož cílem je, aby klienti věděli, že agrese je jako v pohodě. Je dobrý cítit vztek,*

že je v pořádku být naštvaný. Ten pocit je OK, ale jakmile se chová nějak, když jsem v agresi, tak to může mít nějaké negativní následky.”

SP – T: *„Měli jsme tu třeba program ‚Nevěř každé kachně‘, který se zaměřoval na to, že klienti ne vždycky mají cit pro to rozeznat, co je pravda.”*

SP – R: *„Teď jsme měli preventivní program na hodnoty. Bylo to zaměřené hodně na lidské hodnoty, pak to bylo zaměřené na nějaké hodnoty peněz, práce. Hodně jsme zjišťovali, jestli mají povědomí o hodnotách peněz. Jestli vědí kolik, co stojí a jak dlouho na to rodiče musí makat. Uvědomit si, že nemůžou práskat telefonem, na který máma dřela v továrně několik hodin.”*

Dalším způsobem pomoci je individuální plánování – IP. Jeden z respondentů uvedl, že mají ze zákona dané, že musí vytvářet IP s každým zájemcem o službu. Individuální plány se mohou uzavírat kdykoliv, kdy o to klient požádá. V některých případech se IP stanovuje ihned na začátku při uzavírání dohody o poskytování sociální služby. Klienti mají v dohodě stanovit svůj cíl, čeho by chtěli dosáhnout. Nejčastěji se to týká zlepšení prospěchu ve škole. Plán se sepíše a udělají se dílčí kroky, které by klient měl splnit.

SP – L: *„Máme jako clientské porady jednou za týden, kde se díváme na to, kam ti klienti jdou nebo jak s nimi pracujeme. Klademe na to velký důraz, aby to mělo smysl, aby to nebylo jako nahodilé sezení na zadku.”*

Příklad IP

SP – T: *„Měla jsem klienta, jehož cíl bylo najít si bydlení a práci. Dílčí kroky IP byly – vyřídit kartičku zdravotního pojištění, vyřešit občanku, zařídit lékaře, zajít si na úřad práce, docházet pravidelně k sociální pracovníci, najít si práci, udržet si práci, najít si bydlení, starat se o hygienu.”*

Z dalších možných způsobů pomoci je spolupráce NZDM s dalšími subjekty. Může se jednat o spolupráce se školou, rodinou, orgánem sociálně právní ochrany dětí a dalšími organizacemi.

Každá spolupráce je dobrovolná a jedná ve prospěch dětí a dospívajících. Ke každé spolupráci by měl dát klient souhlas, protože klient je zde předmětem každé spolupráce. Na spolupráci s rodinou jsem se ptala z toho důvodu, že se domnívám, že rodina je základ všeho. Častokrát vyplývají problémy právě z rodiny, z rodinného způsobu fungování. NZDM spolupracovat s rodinou vůbec nemusí, mnohokrát i chrání své klienty právě před rodinou.

SP – T: *„My na to nejsme založený, abychom spolupracovali s rodinou. My jsme vlastně anonymní a držíme to tajemství, takže my to nesdílíme ani s rodiči. Prostě ani bychom nemohli, není to našim cílem.“*

Spolupráce s rodinou je spíše na informační úrovni. Například když se jede na výjezd mimo Prahu, NZDM poskytne rodičům základní informace o službě. V jednom NZDM dokonce poskytují i poradenství rodičům.

Respondent SP – S uvedl: *„Když má rodina zájem a klient to svolí, tak ano. Rodič s tím dítětem přijde. Řekne, že má nějaký problém, který řešil tam a tam. My mu poskytneme nějaké základní poradenství k tomuhle. Většinou na sebe nakontaktujeme toho klienta. Pokud jsou rodiče aktivní, tak si předáváme i nějaké informace. Dáváme různé tipy nebo základní poradenství. Dáváme tipy na různé návazné instituce, kde by jim pomohli.“*

Respondenti zmiňovali, že spolupráce se školami se začíná teprve rozjíždět. Z rozhovorů jsem pochopila, že by stály o bližší kontakt. V kapitole Rizika klientů bylo zmíněno, že dospívající dost často chodí za školu, což je poté znát na jejich prospěchu a školní docházce. Ke kontaktování třídních učitelů musí dát klient svůj souhlas. NZDM usiluje do škol proniknout ve snaze rozjet terénní práci na školách. V jednom NZDM se to již podařilo rozjet.

SP – R: *„Spolupracujeme se školou. Teď jsme rozjeli i tzv. terénní práci ve škole. Začalo se spolupracovat i s organizací, která se zaměřuje na hodnotové vzdělávání, spojovat nízkoprahy a školy.“*

SP – L: *„Děláme jako prezentace na školách, domlouváme s nimi preventivní programy. Spolupracujeme s výchovným poradcem. Takže tam nějaká spolupráce s touhle určitou školou je.“*

V druhém NZDM se podařilo rozjet spolupráci s jednou školou ohledně školních prospěchů klientů. Podařilo se jim kontaktovat jednoho ochotného učitele, který měl o spolupráci zájem. Spolupráce probíhala formou vyjasňování cílů a požadavků klienta ohledně zlepšení známek. Většinou ale školy moc nereagují a nemají zájem. Spolupráce je hodně závislá na ochotě lidí, kteří službu vykonávají. Někdy jsou učitelé a zástupci škol otevření a mají snahu pomoci. Na druhou stranu jsou i učitelé, kteří nemají vůbec zájem a spolupráci odmítají.

SP – T: *„Psala jsem do různých škol a poprosila je, zda by nemohli ve škole vyvěsit náš letáček. No, neodpověděla žádná škola.“*

Škola je jednou z bariér, na které nízkoprahové kluby při své práci narážejí. Více se tomu budu věnovat v kapitole Limity a bariéry.

NZDM a OSPOD spolupracují na některých konkrétních případech. Jedná se například o ohlašovací povinnost.

SP – S: *„V rámci ohlašovací povinnosti máme povinnost spolupracovat s OSPODem, ale ta spolupráce je navázaná jenom na tohle. OSPOD má ze zákona stanoveno, že nám nemůže předávat další informace.“*

Jeden respondent uvedl, že OSPOD jejich služby doporučuje rodičům a ti se pak na NZDM obracejí. Zároveň spolupracují na jednom projektu ohledně informování škol. Projekt je zaměřený na to, aby se služby NZDM ve školách více prezentovaly. Dva respondenti uváděli, že s OSPODem nejsou v žádném bližším kontaktu. Další NZDM spolupracuje s OSPODem přes městskou část Prahy xy a zároveň spolupracuje i s odborem pro sociální začleňování. Odbor jim lépe umožňuje komunikovat s rodiči. Respondenti si uvědomují, že role OSPODu je přesně definována zákonem, proto je spolupráce s nimi

komplikovanější, přesto se ale sociální pracovníci domnívají, že by se spolupráce dala zlepšit. „Všechno záleží na lidech,“ podotkli respondenti.

SP – Č: „*My se známe s paní xy, která OSPOD řídí a máme opravdu dobře vykomunikováno, jak spolu spolupracovat a obě dvě moc dobře víme, že jejich odbor a naše služba musí pracovat dle zákona. I přesto ji mohu kdykoliv zavolat, na cokoliv se zeptat a myslím si, že kromě toho, že je tam velká hromada zaměstnanců, tak je to velmi dobře zřízený a vedený odbor.*”

NZDM při své práci využívá i pomoci dalších organizací. Usilují o navazování nových a nových kontaktů. Spolupráce s dalšími subjekty je pro ně klíčová.

SP – L: *Myslím si, že bez té sítě to nejde.*”

NZDM dělá různé komunitní akce a zapojuje do toho subjekty, které působí v té dané oblasti. Usilují o to, aby minimálně jednou za rok komunitní akce proběhla.

SP – L: „*My jsme asi před 10 lety založili něco, čemu se říká ‚Setkání poskytovatelů služeb pro děti a mladistvé‘, chodí tam pracovníci OSPODu, policie, školy, různé neziskovky. Z toho vlastně pramení to, že když jako potřebujeme jednu z těch služeb využít, tak je to jako jednoduché, protože se známe.*”

Na určité bázi NZDM spolupracuje s Českou asociací streetwork, například při vzdělávacích akcích, uvedl jeden z respondentů. Pokud je potřeba, jsou sociální pracovníci schopni klienty navázat na další instituce, kde jim mohou pomoci. S ohledem na ohlašovací povinnost sociální pracovníci spolupracují i s policií.

SP – S: „*Jsmo kontaktováni přes městskou část na projekt Cirkusárna, který je součástí jako Evropský neziskový organizaci Cirkonet. Snaží se dělat sociální práci pomocí cirkusu. Učí děti různé cirkusové kousky, triky. Mají i různé*

vystoupení. Zároveň se snaží do toho promnout tu sociální práci, tak s tím hodně spolupracujeme.”

SP – R: „Spolupracujeme s další organizací, kdy děláme program ‚Fotbal pro rozvoj‘, kdy hrajeme tzv. ligu férového fotbalu. Klienti se tam učí sami si nastavovat pravidla té hry, pak se tam učí nějaké reflexi té hry, fair-play.”

SP – Č: „Potom je to spolupráce třeba s Locikou. Tam ta spolupráce je o tom, že se scházíme pravidelně na některých setkáních, ale každá služba si jako hlídá to svoje. Zároveň Azylový dům pro děti a matky a tam spolupracujeme mnoho let, kam docházíme externě doučovat do rodin.”

SP – L: „Spolupracujeme s Domem otevřených možností, což je Dům na půl cesty, kam šla jedna naše klientka a nebyla poslední. Doprovázíme klienty do dětského krizového centra Anabell, ohledně poruchy příjmu potravy.”

SP – T: „Teď jsme nedávno měli výjezd, tak jsme požádali potravinovou banku, zda by nám pro klienty nedali nějaké jídlo. Záleží hodně na otevřenosti těch organizací.”

4.4.5 Limity a bariéry

Jedním z limitujících faktorů je důvěra klienta, nebo spíše nedůvěra klienta. Bez patřičné důvěry se klienti neotevřou, což představuje pro pracovníky jistou bariéru. Nejednen dospívající má problém s navazováním důvěry, proto se s klienty ze všeho nejdřív musí vybudovat určité pouto. Navazování důvěry je však dlouhodobý proces, který vyžaduje jistou dávku trpělivosti. Může se stát, že některé problémy mohou být tak vážné, že je nutné se ke klientovi dostat včas, aby nedošlo k jejich prohlubování. Nedostatečná důvěra je pak limitem, který brání včasné intervenci. Jedním z mnoha aspektů, proč se klienti nechtějí svěřit s problémy, je ohlašovací povinnost, o které klienti vědí, že v případě porušení zákona, může sociální pracovník zasáhnout a případ nahlásit na policii. Jeden z respondentů uvedl, že je důležité klientům vysvětlit, co přesně ohlašovací povinnost znamená.

PS – S: *„Klienti prostě vnímají, že kdyby řekli, že někomu dali pěstí, že to půjdeme nahlásit. Hodně jim to brání se nám otevřít.“*

Klíčová je otevřenost a upřímnost. Vést s klienty otevřenou konverzaci, ohledně témat, která je zajímají. Nebát se otevřít i nepříjemné téma, pokud o to klient stojí. Říct jim své zkušenosti, nelhat. Občas se stane, že klienti k sociálním pracovníkům mají důvěru, ale stydí se téma otevřít.

SP – T: *„Když ten klient chodí k nám denně a mluví o něčem, tak tušíme zhruba, co ho trápí. A pak s ním jako jednáme s ohledem na to, že má tenhle konkrétní problém, ale právě není potřeba se dál vyptávat a nějak do toho šťourat.“*

Pracovníci respektují své klienty, dávají jim volnost, do ničeho je nenutí. Pokud klient nechce svůj problém s nikým sdílet, má na to plné právo, je to jeho soukromá věc. Přílišná snaha pracovníků by mohla klienta naopak od služby odvrátit. Respondenti se shodli na tom, že to chce jen čas, aby se klienti svěřili. Někdy je to jenom strach, který brání klientům se více otevřít. V některých složitějších případech využívají pracovníci metodu psaní dopisu nebo malování, pokud se o tom klientovi těžko mluví. Další bariérou může být i jeho rodina. Často to jsou rodiny, které nechtějí spolupracovat a nemají zájem změnit svůj způsob fungování. Leckdy si nechtějí přiznat, že je v jejich rodině něco špatně. Velkým limitem je pro sociální pracovníky právě to, že nemohou více spolupracovat s rodinou a nemohou více participovat na změně rodinných hodnot.

Respondenti hovořili o tom, že velkým limitem je i nespolupráce dalších subjektů. Chybí tam podpora a snaha zlepšovat stav klientů, kteří navštěvují NZDM. V kapitole Možnosti pomoci byly nastíněny některé úspěšné spolupráce, které se týkaly jednotlivých subjektů. Jednalo se o spolupráce, kde byli provozovatelé služeb ochotní a chtěli spolupracovat. V každém území, kde se konkrétní NZDM nacházelo, chtěla spolupracovat třeba jen jedna škola, nebo jen pár učitelů. Podle respondentů je nutné rozšířit spolupráci do více škol, aby

měli pracovníci na školách lepší povědomí o sociální práci. Dva respondenti uvedli, že se setkali s učiteli, kteří na tuhle sociální skupinu úplně zanevřeli.

SP – S: *„Klienti vědí, že nad nimi učitelé zlomili hůl.“*

Tento učitelský přístup je pro klienty velmi demotivující. Klienti ví, že základní školu absolvují bez jakýchkoliv větších potíží, protože si uvědomují, že s nimi učitelé nechtějí ztrácet čas. Z odpovědí respondentů jsem pochopila, že je obtížné do škol proniknout a dostat se do jejich struktur. Pro některé učitele je spolupráce s NZDM bezvýznamná, jen zbytečná práce navíc. Sociální pracovníci by rádi na školách zahájili terénní službu. Bohužel vedení školy na mailly většinou ani nereaguje, nebo nemají zájem.

PS – S: *„Někde k tomu nejsou úplně otevření, no. Je to třeba jen jednotlivec, který to má na starosti a není tomu úplně otevřený.“*

Další respondent se snažil kontaktovat školy se žádostí o vyvěšení informačních letáků NZDM. Na žádost neodpověděla ani jedna škola. Úskalí je v tom, že učitelé mnohdy nejsou o službě vůbec informováni, nemají o službě žádné povědomí, nebo mají zkreslené představy. Často vidí NZDM jen jako zařízení, které pracuje s problémovými dětmi.

SP – T: *„Se školami je ta spolupráce asi nejhorší. Spíše se věnují svým problémům.“*

Aby se podařilo rozjet spolupráci na školách, musí k tomu být školy více nakloněné. Hodně záleží na přístupu, jak učitelů, tak vedení školy. Školy potřebují čas a více informací o službě.

SP – Č: *„Aby si nemysleli, že jsme jako pracovníci, kteří upozorňují na chyby v té škole, ale spíše na pracovníky, kteří chtějí pomoci té škole, s tím něco dělat.“*

Školy jsou dost často uzavřené a brání se jakékoliv spolupráci. Tvrdí, že u nich žádné problémové děti nejsou a nestojí o pomoc sociálních pracovníků. Respondenti se domnívají, že vedení školy má strach, aby se nepřišlo na slabá místa, nebo aby se o nich nezačalo mluvit. Zároveň si respondenti myslí, že školy nerespektují sociální činnost jako profesi. Nedostatečná spolupráce může být z části nepochopením, z části neochotou.

SP – L: *„Myslím si, že něco jako sociální pedagog, nebo pracovník je prostě ve školství trochu sprostý slovo. Snad se to změní.“*

Respondenti dále mluvili i o nedostatečné spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí, kde si ale uvědomují, že OSPOD nemusí sdělovat informace o klientech. OSPOD i NZDM mají své principy práce jasně dané zákonem, proto jejich vzájemná spolupráce má určité mezery. Pracovníci, i přesto mají pocit, že by mezi sebou mohli vést otevřenější komunikaci.

SP – R: *„Chybí tam ta zpětná reflexe, pokud proběhne nějaká případovka.“*

OSPOD má za cíl pracovat ve prospěch dětí, stejně jako NZDM. Sociální pracovníci by tak v určitých případech ocenili lepší informovanost ohledně toho, jak se s klienty pracuje, nebo zda se jejich problémová situace řeší, týká-li se třeba rodinného zázemí.

SP-R: *„Protože takhle si jedeme každý tu svou věc a možná ji budeme dělat dvakrát nebo třikrát.“*

Sociální pracovníci by ocenili, kdyby je OSPOD více zapojoval do práce s klienty, nebo kdyby aspoň klientům více doporučovali služby NZDM.

SP – L: *„S OSPODem se to ale za ty roky jako pohlo k lepšímu. Ještě je to ale daleko k nějakému perfektnímu ideálu. OSPOD má v zákoně jasně napsané, že má hájit zájmy dítěte. To, že třeba upřednostňují zájem rodiče, před zájmem dítěte. To není mezera v zákoně, je to spíše o ochotě těch lidí se vzdělávat a zjišťovat nové postupy.“*

Jeden z respondentů mluvil i o společnosti jako o bariéře. Pohled společnosti není úplně přívětivý. Společnost má vůči klientům NZDM předsudky, které brání v úspěšném začleňování mladistvých do společnosti.

SP – T: „Pohled veřejnosti je ten, že my jsme ta organizace, která pracuje s těma grázlama. Když jedna naše klientka romského původu šla na úřad práce podepsat nějaký papíry. Ona tomu vůbec nerozuměla a nikdo nebyl ochotný jí to vysvětlit. Paní na ni mluvila odborně. Klientka vůbec netušila, co po ní chtějí.”

Čas je pro pracovníky další limit, se kterým se musí potýkat. Ať už se jedná o otevírací dobu či čas pracovníků v NZDM.

SP – Č: „Je to i naše otevírací doba. Doba poskytování služby může být taky jako limitující, když někdo potřebuje jít na pracovní pohovor nebo úřad práce v 8 hodin ráno.”

SP – L: „Také se domnívám, že životnost sociálního pracovníka jsou cca 2 roky. Je to hodně způsobené financováním.”

Finance představují pro sociální pracovníky v NZDM další bariéru.

SP – T: „Někdy mám nápad, kam bych chtěla s dětmi jet, ale nejsou na to finance.” NZDM je financováno na rok, z toho důvodu je pro pracovníky složité dlouhodobě něco plánovat, protože nikdy neví, zda nedostanou, například o deset až dvacet procent méně peněz. S financováním se pojí i další věci, například finanční ohodnocení sociálních pracovníků, pracujících v NZDM. Z tohoto důvodu je málo sociálních pracovníků, kteří by chtěli pracovat v NZDM. Jeden z respondentů zmínil, že podle něho by měl být kladen větší důraz na vzdělávání lidí v sociálních službách. Podle respondentů je málo vystudovaných lidí, kteří by zvládli práci s dětmi a dospívajícími. Jedním z faktorů může být i psychická odolnost.

PS – Č: „Myslím si, že jsou hodně limity i jako psychologický, ne každý dokáže mluvit s dítětem třeba o domácím násilí.” Důležité je podpořit vysokoškolský systém a klást větší důraz na praxe studentů.

SP – L: „Vlastně vnímám, že je celkově v těch pomáhajících profesích větší tlak na vzdělání školní. Já si myslím, že daleko víc potřebné je vzdělání kurzový. Většina studentů do třetího ročníku neviděla živého klienta, přitom jako opustit třetí ročník, by mohli podle zákona normálně pracovat v těch službách.“

4.4.6 Příklady z praxe

SP – R

„Měli jsme tu jednu rodinu, která bydlela na ubytovně. Bydleli tam tři dospívající kluci ve věku dvanáct, čtrnáct a patnáct let. Mamince se narodilo další miminko. Byla to fakt strašná ubytovna, kde se nacházely šváby. Jedna špinavá místnost, za kterou platili cca 18 tisíc. Asistentka ze školy nám přivedla kluky. Nejdříve jsme je navázali. Jak říkám, ten starší má problémy s agresivitou, nedokáže nějaké určité věci pochopit. Když se dostane do nějaké zátěžové situace, tak někoho zmlátí nebo se pořeže. Pak jsou tam ti mladší kluci, kteří mají problémy se čtením. Jeden špatně viděl, tak jsme se mu snažili sehnat brýle. Neumí třeba hodiny. Nemají tu základní sociální inteligenci. Plus neznají jiný život, než v té ubytovně a škole. My jsme jim nabídli prostor klubu, buď pro vyžití nebo podporu. Zároveň jsme se spojili se školou. Byla i nějaká schůzka se sociálkou. Maminku jsme navázali na náš terénní program bydlení, který pracuje s dospělými. Je to projekt magistrátních bytů, kde oni si mohou zažádat o byt. Teď to dopadlo tak, že jsou v nějakém azylovém domě. Díky půlroční multidisciplinární práci, kdy ti kluci k nám pořád chodí. My s nimi pracujeme na nějakých určitých věcech. Toho staršího doprovázíme k psychologovi.“

„Další rodina. To je matka samoživitelka, která bydlí na ubytovně. Je to Slovenka. Kluk má problém s češtinou a matematikou. On se k nám dostal na nějaký doučování. Z doučování pak přešlo na sociální práci, kdy ten kluk neměl žádnou podporu. Bydlel s matkou na té ubytovně. Matka byla navázána na kolegyni ohledně bydlení, kde řeší příspěvky, dávky a další věci. My jsme klukovi pomohli zařídit dva kroužky. Najednou je vidět, že má více kamarádů ve své lokalitě. Je taky ale jako malinko izolovaný. Maminka se ale hodně sebrala a udělala velký pokrok v té situaci. Hlavně tam chyběl denní režim, protože maminka to jako

neuměla. Takže jsme pomáhali nastavit nějaký denní režim pro maminku a toho kluka.“

SP – T

„Klient, který byl na ulici. Vytvořila jsem s ním individuální plán, který naplnil, potom jsem s ním oběhávala veškeré úřady a lékaře. Podařilo se nám najít zaměstnání a bydlení. Vlastně se nám podařilo naplnit jeho životní cíl, protože tohle nikdy neměl. To byl pro nás obrovský úspěch. Co já osobně beru jako nejlepší úspěch je, když se nám podaří klienty dobře podpořit, namotivovat a zlepšit jejich stav. Každá pomoc, která dopadne dobře pro klienta, je pro mě ten největší úspěch.“

SP – Č

„Klient, který je na pomezí bezdomovectví. Myslím, že je u něho snižená kognice a podobně. Klient, už je v naší službě asi 5 let. Což je taky otázka, pojí se s tím různá etická dilemata, s ohledem na nějakou závislostí na službě a podobně. Ale tohle je tak problematický, ten jeho život, že jsme si ho u sebe nechali, už jen z toho důvodu, že byl na nás dobře navázaný. Byl to člověk, který naprosto propadal sociálním systémem. To znamená, že si vždycky stanovil nějaký cíl spolupráce. Vždycky jsme si řekli, co jako budeme dělat, ale ono to nikdy nevyšlo. Podařilo se nám to vlastně, až tenhle rok. Kdy klient má práci a je navázaný na sociální pracovníci. A je to jako strašně fajn.“

SP – L

„Já si myslím, že velká věc byla klientka, která prostě doma byla týraná. Podařilo se nám vlastně s ní domluvit, že půjde pryč z domova. Přesto, že se jí nechtělo a dodělává ještě školu. Podařilo se nám zajistit, že jí rodiče dávají peníze. To, že je stále vyživovaná osoba, když pořád studuje. Hodně jsme to protlačovali skrze OSPOD, skrze službu – Dům na půl cesty. Velký úspěch je to, že se klienti s naší pomocí oddlužili.“

4.5 Shrnutí dat

Z uvedených dat vyplývá, že sociální pracovníci mají své způsoby a možnosti pomoci, které uplatňují při práci s klienty. Zároveň ale při poskytování pomoci narážejí na určité bariéry, které jim práci stěžují a brání tak včasné intervenci. Sociální pracovníci si limity uvědomují a snaží se na nich pracovat.

Pracovníci se setkávají s adolescentními jedinci, kteří chodí za školu a mají zhoršený školní prospěch. Dospívající se též dopouští kriminální činnosti, konkrétně se jedná o krádeže a vandalismus. Objevují se u nich i problémy v oblasti vztahů, a to jak rodinných, tak vrstevnických. V některých případech adolescenti upřednostňují online komunikaci před komunikací „face to face.“ Chatují s cizími lidmi, posílají intimní zprávy a nedbají na své soukromí. Za problematické sociální pracovníci považují i jejich brzký zájem o sexuální aktivity. Rizikové je i jejich experimentování s návykovými látkami, kdy si dospívající neuvědomují veškeré následky spojené s užíváním návykových látek a častokrát látky nebezpečně kombinují.

Respondenti se shodují na tom, že velký vliv na rizikové chování může mít rodina, vrstevníci, škola a puberta.

Dále se výzkum zaměřil i na potřeby klientů. Neuspokojení potřeb může vést k deprivaci. V důsledku toho se mohou dospívající přiklonit k rizikovému chování. Nejčastěji se jednalo o potřebu přijetí a potřebu bezpečného místa.

Nedílnou součástí byly možnosti a způsoby pomoci. Nejběžnější forma pomoci je přímý kontakt s klientem, který zahrnuje rozhovor a aktivní naslouchání. Během rozhovoru se pracovník od klienta dozvídá jeho těžkosti a následně poskytuje potřebnou intervenci. Při rozhovoru pracovník předává potřebné informace, podporu, motivaci. Důležité je klienta do ničeho nenutit a poskytnout mu dostatečný čas a prostor. Dalším způsobem je vytváření preventivních programů a individuální plánování. Preventivní programy jsou velmi různorodé. Reagují na aktuální problematiku klientů a jejich cílem je informovat klienty o možných rizicích a ukázat jim jiným pohled na danou

problematiku. Individuální plánování pak reaguje na konkrétní cíle klienta. Podle toho se dále stanovují dílčí kroky, které povedou k jeho naplnění.

Další možností, jak klientům pomoc, je zprostředkování návazných služeb, nebo navázání spolupráce s dalšími subjekty. Pokud by se měla spolupráce s dalšími subjekty uskutečnit, měl by o tom klient vědět a vyjádřit svůj souhlas. Veškeré spolupráce by měly jednat v zájmu klienta.

Sociální pracovníci se při své práci musí vypořádat s určitými překážkami. Jedním z limitů je nedůvěra klienta. Bez patřičné důvěry se klient neotevře, a to pak může pracovníkům bránit včas zasáhnout. Proto je důležité od začátku s klienty budovat určitý vztah. I rodina klienta představuje pro pracovníky jistou bariéru. Nespolupráce rodiny pro pracovníky znamená jistý signál, že rodina o případnou pomoc nestojí.

Z výpovědí pracovníků vycházely i další bariéry, které se především týkaly nedostatečné spolupráce se školou a OSPODem. Dle pracovníků je bariérou v tom, že pracovníci na školách nejsou o NZDM dostatečně informováni, nebo mají o službě zkreslené představy. U OSPODu vnímají jako limit to, že nemají dostatečnou zpětnou vazbu. Pracovníci by uvítali otevřenější komunikaci.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat aktuální rizika, se kterými se klienti NZDM potýkají. Dále si práce kladla za cíl zjistit, jaké postupy práce se uplatňují v pomoci klientům při řešení jejich rizikové situace. K tomu, abych dokázala splnit svůj cíl práce a zodpovědět stanové výzkumné otázky, bylo zapotřebí získat klíčové informace. Potřebné informace jsem získávala z odborné literatury a ze svého kvalitativního výzkumu. Je nutno podotknout, že celá práce je zaměřena na rizika v období dospívání, proto se jak teoretická, tak praktická část zaobírala jenom adolescentními jedinci.

Abych dokázala zachytit aktuální rizika, bylo potřebné zaměřit se na období dospívání a vymežit vývojové změny, které v tomto období nastávají, neboť i vývojové změny v tomto období mohou pro adolescenty představovat určitá rizika. Důležité bylo představit i hlavní vývojové úkoly. K tomu jsem si na pomoc vzala vývojové teorie dle Freuda a Eriksona, kteří uvádí, že pokud se dospívajícímu nepodaří projít daným stádiem a vyřešit hlavní vývojový úkol, nese si tenhle konflikt do dospělosti, což může v jeho následujícím stádiu představovat problém. Z empirického šetření vyplývalo, že i sami sociální pracovníci si uvědomují, že dospívání představuje jeden z možných faktorů rizikového chování. Už jen z toho důvodu, že adolescenti opouští své předchozí stádium a čelí světu dospělých, se kterým ještě nemají patřičné zkušenosti. Proto se práce zaměřila i na způsoby adaptace. Teoretická část popisovala rizikové chování, základní charakteristiku, druhy rizikového chování a v neposlední řadě faktory podmiňující vznik rizikového chování. V práci jsem se zaměřila hlavně na rodinu jako na jeden z možných faktorů rizikového chování. Rodina je dle mého názoru ten nejdůležitější faktor. Z rodiny si učíme a následně odnášíme určité vzorce chování a hodnoty. Pokud se jedinec nachází v dysfunkční rodině, může to mít na jeho vývoj a budoucí život negativní dopad.

Z výpovědí sociálních pracovníků vyplývala aktuální rizika a konkrétní formy rizikového chování. Výzkum probíhal v době pandemie. Respondenti uváděli, že aktuálním rizikem byla izolace, která měla vliv na psychický stav

klientů. Nejvíce ohroženou skupinou byli adolescenti, kteří neměli vhodné rodinné zázemí. Nejčastějším typem rizikového chování bylo záškoláctví. Ve většině případů byla důvodem nedostatečná motivace chodit do školy, která může pramenit z toho, že se rodiče o školní docházku vůbec nezajímají. Pracovníci s klienty řeší i problematiku vandalismu a drobných krádeží. Momentálně se u klientů objevuje i rizikové chování na internetu, kde chatují s cizími lidmi a vyměňují si intimní zprávy. Aktuální problematikou je i experimentování s návykovými látkami, nejčastěji se jedná o alkohol a užívání marihuany.

Mezi nejčastější faktory, které mohou mít vliv na rizikové chování podle sociálních pracovníků v NZDM, se řadí rodinné prostředí, škola, vrstevnické skupiny a samotné dospívání.

Nedílnou součástí mé práce tvořily možnosti a způsoby pomoci. Jako prvek pomoci zde figurovalo nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. V teoretické části byly představeny obecné informace o NZDM, na jakém principu funguje, kdo je jejich cílová skupina a jaké jsou metody práce. Praktická část představovala práci NZDM z pohledu praxe.

Pracovníci považují rozhovor a osobní kontakt za hlavní nástroj pomoci. Právě při rozhovoru mohou poskytnout potřebnou podporu, motivaci a poradenství. Při poskytování pomoci jim dále pomáhají volnočasové aktivity, při kterých se s klienty více sbližují. Preventivními programy se snaží reagovat na aktuální problematiku klientů a poskytnout tak intervenci více klientům naráz. Individuální plánování využívají k tomu, aby s konkrétním klientem stanovili dílčí kroky, které povedou k minimalizaci jeho problému. Dalším způsobem pomoci je spolupráce NZDM s dalšími subjekty, kteří mají též v zájmu blaho dítěte a dospívajícího. Spolupráce jsou vždy na dobrovolné bázi a s případnou spoluprací musí klient souhlasit.

K tomu, aby mohlo dojít ke zlepšování situace klienta, musí pracovníci v některých případech překonat určité bariéry. Pracovníci při své práci narážejí na limity, které jim práci stěžují. Veškeré limity a bariéry se pracovníci snaží co nejvíce eliminovat. Jedním z limitů je nedůvěra klienta vůči službě. Důvodem může být strach z odsouzení nebo strach, že se informace dostanou i k někomu jinému. Navazování důvěry představuje dlouhodobý proces. Každopádně je to jeden z limitů, který se snaží sociální pracovníci překonávat, protože nedostatečná důvěra brání k poskytnutí včasné intervence.

Bariéru představuje i rodina klienta. Častokrát vznikají rizika právě v rodině. Může se jednat o nevhodné vzorce chování v rodině, které potom dospívající přebírají. Pracovníci vnímají velký limit v tom, že většina rodin nemá zájem spolupracovat a tím pracovníci ztrácejí možnost usilovat o změnu rodinného způsobu fungování, pokud by o to klient stál.

Pracovníci zmínili, že limit spatřují i v nedostatečné spolupráci s OSPODem či se školou. K tomu, aby se mohla spolupráce se školou navázat, je zapotřebí, aby k tomu byly školy více otevřené. Je nutné, aby měli pracovníci na školách lepší povědomí o NZDM. I spolupráce s OSPODem by mohla být na lepší úrovni. Ideální by pro pracovníky bylo, kdyby mezi sebou měli otevřenější komunikaci, nebo kdyby služby NZDM OSPOD více dostával do povědomí svých klientů.

Na závěr jsou uvedeny příklady z dobré praxe. Myslím, že příklady dokázaly práci obohatit. Cílem bylo poukázat na to, že i přes složitost některých případů se díky včasné intervenci dokáže zamezit prohlubování nepříznivé životní situace a zlepšit stav klienta.

Myslím si, že je při práci s dospívajícími důležité mít schopnost rozpoznat slabá místa, které by mohly podnítit vznik rizikového chování. Někdy slabým místem může být rodinné zázemí, vrstevnická skupina či nízká míra resilience. Ale ať už je jejich faktor rizikového chování jakýkoliv, podstatná je včasná intervence.

Domnívám se, že práce odkryla další témata, které by bylo vhodné dále rozvíjet. Především téma spoluprací. Role NZDM je specificky definována, proto je zde velmi důležitá návaznost dalších služeb, které by doplňovaly to, co služby NZDM, už nejsou schopn poskytnout. Možnosti pomoci NZDM jsou limitovány. Z výpovědí pracovníků vyplývá, že je zde velký prostor pro zlepšení spolupráce se školou, OSPODem i rodinou, protože právě tyto subjekty svým vlivem mohou rizikovou situaci dospívajících zlepšovat. Dle mého názoru užší spolupráce se školou by byla velmi prospěšná. Terénní práce na školách by byla přínosná třeba pro žáky, kteří mají ve svém životě nějaké těžkosti, ale bojí se někomu svěřit nebo neví komu.

Díky NZDM může dospívající najít své útočiště, získat větší sebevědomí, nasbírat informace i potřebné dovednosti, které může využít ve škole či ve svém osobním životě. Získat nový pohled na svou nepříznivou situaci a uvědomit si určitá rizika, která jeho dosavadní způsob života přinášel. Někdy stačí jen poukázat na jiné možnosti řešení situace, někdy je ale zapotřebí zapojit do intervence i další subjekty. Každopádně nasměrovávat a formulovat dospívající má smysl. Přece jenom tím budujeme členy naší společnosti.

Domnívám se, že se mi v bakalářské práci podařilo zmapovat aktuální rizika dospívajících klientů NZDM a popsat, jaké jsou možnosti a způsoby pomoci, které sociální pracovníci používají při své práci. Práce též poukazuje i na to, jaké jsou bariéry a limity při poskytování pomoci.

Literatura

BÁRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed. Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie. Praha: Sdružení SCAN, c2010. ISBN 978-80-87258-47-7

BEDNÁŘOVÁ, Zdena a Lubomír PELECH. Slabikář sociální práce na ulici: supervize, streetwork, financování. Brno: Doplněk, 2003. Co, jak, proč? ISBN 80-7239-148-8

DOLEJŠ, Martin a Miroslav OREL. Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování. První vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017. ISBN 978-80-244-5252-4

DOLEJŠ, Martin. Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6

DRAPELA, Victor J. Přehled teorií osobnosti. 2. opr. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-251-3

ERIKSON, E.H. Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka. Přeložil Jiří Šimek. Praha: Portál, c2015. ISBN: 978-80-262-0786-3.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

JEDLIČKA, Richard. Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím. Praha: Grada, 2017. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0096-5

Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*.

KLÍMA, Petr, ed. Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork. 2. vyd. [Praha: Česká asociace streetwork, 2009]. ISBN 978-80-254-4001-8

KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. Delikvence mládeže: trendy a souvislosti. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3

LABÁTH, Vladimír. Riziková mládež: možnosti potencionálních změn. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Série učebnic pro obor sociální práce. ISBN 80-85850-66-4

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9

Macek, Petr. Adolescence. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. Mládež a delikvence: [možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže]. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0

MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0

MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4

ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání. 3. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6

SOBOTKOVÁ, Veronika. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3

THOROVÁ, Kateřina. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6

VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0

VÁGNEROVÁ, Marie. Současná psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5

VODÁČKOVÁ, Daniela. Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-696-9

Internetové zdroje

Česká asociace streetwork. 2008. Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)

Dostupné z: https://archiv.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf

505/2006 Sb. Vyhláška zákon o sociálních službách

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505#cast2>

108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách

Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006108?text=n%C3%ADzkoprahov%C3%A9%20za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20pro%20d%C4%9Bti%20a%20ml%C3%A1de%C5%BE>